

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

PROGRAM INNOWACYJNY

Synergia początkowej nauki języka obcego z edukacją wczesnoszkolną oraz technologiami informacyjno- komunikacyjnymi

Izabela Jaros

konsultacja: dr Małgorzata Szulc-Kurpaska

recenzja: dr Katarzyna Brzosko-Barratt

redakcja materiałów dydaktycznych: Ewa Rumistrzewicz

2014

Projekt współfinansowany przez Europejski Fundusz Społeczny

Spis treści

1. CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU	4
1.1 Metryczka	4
1.2 Autor programu	4
1.3 Filary programu.....	5
1.3.1 Zintegrowane nauczanie przedmiotowo-językowe (CLIL)	5
1.3.2 Technologie informacyjno-komunikacyjne.....	6
1.3.3 Operacje myślowe	8
2. UŻYTKOWNICY PROGRAMU I JEGO OBUDOWY DYDAKTYCZNEJ	9
2.1 Nauczyciele.....	9
2.2 Uczniowie	9
2.2.1 Zróżnicowanie wiekowe	9
2.2.2 Indywidualizacja procesu nauczania.....	10
2.2.3 Myślenie dziecka	11
2.2.4 Stymulująca atmosfera zajęć	12
3. WARUNKI REALIZACJI PROGRAMU	12
3.1 Ramy czasowe.....	12
3.2 Kolejność prezentowanych treści.....	12
3.3 Liczebność grup	12
3.4 Warunki lokalowe	13
4. CELE PROGRAMU.....	13
5. TREŚCI NAUCZANIA	14
5.1 Obszary tematyczne	14
5.2 Leksyka i struktury gramatyczne	24
6. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW PROGRAMU.....	26
6.1 Metody i techniki nauczania.....	26
6.2 Środki dydaktyczne	27

6.3 Wspieranie twórczości i rozwoju poznawczego dzieci	29
7. KONTROLA I OCENA OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW	30
8. ZAKŁADANE REZULTATY	34
9. OBUDOWA DYDAKTYCZNA PROGRAMU.....	36
BIBLIOGRAFIA I ŹRÓDŁA	51

1. CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU

1.1 Metryczka

przedmiot: język angielski z edukacją wczesnoszkolną i wykorzystaniem nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych

etap edukacyjny: klasy 1–3 szkoły podstawowej (I etap edukacyjny)

typ kursu: początkowy, dodatkowy

liczba godzin tygodniowo: minimum 1 lekcja lub krótkie fragmenty lekcji dające w sumie do 90 minut tygodniowo

całkowita liczba godzin: 90–180

1.2 Autor programu

Izabela Jaros jest pracownikiem Instytutu Edukacji Szkolnej Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Od 2011 roku współpracuje również z Uniwersytetem Warszawskim, realizując zajęcia na Wydziale Pedagogicznym. Absolwentka dwóch kierunków: filologii angielskiej (UW) i pedagogiki w zakresie nauczania początkowego (WSP – obecnie UJK). Autorka wielu artykułów naukowych dotyczących kształcenia językowego najmłodszych uczniów. Główne obszary jej zainteresowań obejmują: zastosowanie nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych w dydaktyce języka obcego w pierwszym etapie edukacyjnym oraz w edukacji początkowej, zintegrowane nauczanie przedmiotowo-językowe (CLIL) oraz wykorzystanie metody projektów w nauczaniu języków obcych. W latach 2004–2011 była koordynatorem czterech nowatorskich projektów edukacyjnych, nagrodzonych przez Fundację Rozwoju Systemu Edukacji, Komisarza UE ds. Edukacji, Kultury, Wielojęzyczności i Młodzieży oraz Ministerstwo Edukacji Narodowej prestiżowym certyfikatem European Language Label – Europejski znak innowacyjności w dziedzinie nauczania i uczenia się języków obcych. W roku 2011 otrzymała nagrodę honorową ELL za całokształt działań na rzecz edukacji językowej. Uczestniczyła w wielu szkoleniach i kursach, podnosząc swoje kwalifikacje zawodowe, np. „Kształcenie językowe a media społecznościowe – 6 kluczowych dialogów” (Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej Warszawa), „Multimedia – IT Friendly Profesor” (UJK Kielce), „Nauczyciel XXI wieku” (ŚCDN Kielce), „Building Teaching Skills Through the Interactive Web” (University of Oregon, USA), „Exploring Play: The Importance of Play in Everyday Life” (University of Sheffield, UK), „Childhood in the Digital Age” (The Open University).

1.3 Filary programu

1.3.1 Zintegrowane nauczanie przedmiotowo-językowe (CLIL)

Program „Synergia początkowej nauki języka obcego z edukacją wczesnoszkolną oraz technologiami informacyjno-komunikacyjnymi” oparty jest na trzech filarach, które określają aktualne trendy w metodyce nauczania języków obcych. Pierwszy z nich to kształcenie typu CLIL (*ang. Content and Language Integrated Learning*). W polskich opracowaniach termin ten tłumaczony jest zazwyczaj jako „zintegrowane kształcenie/nauczanie przedmiotowo-językowe” (Eurydice 2006) czy „nauczanie dwujęzyczne/bilingwalne” (Roda 2007). W programach nauczania języków obcych pojawia się określenie „integracja międzyprzedmiotowa”. W licznych publikacjach oraz raportach unijnych podkreśla się, iż zintegrowane kształcenie przedmiotowo-językowe lepiej przygotowuje uczniów do funkcjonowania w zjednoczonej Europie, ułatwia przyszłą mobilność zawodową, zwiększa możliwości zatrudnienia na europejskim rynku pracy, a przede wszystkim zwiększa motywację do nauki języka obcego jako narzędzia do zdobywania wiedzy oraz wzmacnia efektywność nauczania języka obcego (Baidak i in. 2006, Calabrese i Rampone 2007, Lauder 2006, Eurydice 2006). Obecnie ten model kształcenia stosowany jest prawie we wszystkich systemach edukacyjnych krajów europejskich. Z raportu Komisji Europejskiej *Key Data on Teaching Languages at School in Europe* (2012) wynika, iż jedynie Dania, Grecja, Islandia i Turcja nie prowadzą zintegrowanego kształcenia językowo-przedmiotowego. W wielu krajach Wspólnoty podejście typu CLIL nie jest główną formą kształcenia, a jedynie realizowane jest w ramach pilotażowych projektów. Jednakże władze oświatowe w niektórych krajach, np. Cypru czy Liechtensteinu podjęły decyzje o wprowadzeniu takiej metody nauczania do głównego nurtu edukacji już po zakończeniu programów pilotażowych. W Austrii natomiast wszyscy uczniowie w wieku 6–8 lat, rozpoczynają naukę języka obcego metodą CLIL, co oznacza, że przedmioty objęte programem realizowane są w języku obcym podczas jednej „zintegrowanej” lekcji w tygodniu.

Zajęcia typu CLIL mogą być realizowane w różnych formach. W publikacji „Uncovering CLIL” P. Mehisto, D. Marsh i M. J. Frigols przedstawiają kilkanaście możliwości realizowania kształcenia CLIL, takich jak: krótkie zajęcia językowe, czyli tzw. prysznic językowy (*ang. language showers*), częściowa i całkowita imersja (*ang. partial and total immersion*) czy projekty międzynarodowe (*ang. international projects*). Uwzględniając kryterium czasu poświęconego na realizację CLIL-owych ćwiczeń w pracy z małymi dziećmi oraz specyfikę pracy z tą grupą wiekową, najskuteczniejszą formą wydają się być prysznic językowy, czyli krótkie, np. 30-minutowe sesje obejmujące typowe ćwiczenia stosowane w nauczaniu języka obcego dzieci, czyli gry, piosenki, rymowanki czy opowiadania. Podczas takich zajęć nauczyciel posługuje się niemal wyłącznie językiem obcym, będącym medium, za pomocą którego uczniowie poznają treści z wielu obszarów edukacyjnych.

Strategia ta może być realizowana w dwojaki sposób. Na lekcjach kształcenia zintegrowanego wybrane, aktualnie realizowane treści mogą być przedstawione w języku obcym. W tej opcji nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej powinien posiadać kwalifikacje do nauczania języka obcego, dzięki którym możliwa jest realizacja wielu tematów z zakresu edukacji matematycznej, przyrodniczej, plastycznej czy społecznej w języku obcym. Plusem tego rozwiązania jest możliwość wplatania krótkich sesji językowych każdego dnia, co zdecydowanie zwiększa ekspozycję językową i jednocześnie efektywność procesu nabywania umiejętności posługiwania się językiem obcym. Warto podkreślić, iż takie rozwiązanie jest kompatybilne z nową podstawą programową, która zakłada, iż nauczanie języka obcego na tym etapie powinno być zintegrowane z innymi obszarami edukacyjnymi. Cel ten staje się możliwy do realizacji w przypadku powierzenia kształcenia najmłodszych uczniów jednemu nauczycielowi.

Drugi wariant to wprowadzanie treści z innych obszarów nauczania na lekcjach języka obcego. W tym przypadku od nauczyciela języka obcego, który uczy języka w klasach I–III szkoły podstawowej, wymagana jest znajomość treści realizowanych w kształceniu zintegrowanym. Nauczyciel języka obcego ma do dyspozycji jedynie dwie lub trzy lekcje tygodniowo, podczas których możliwa jest integracja treści przedmiotowo-językowych. W obu przypadkach rolą nauczyciela jest umiejętne przedstawienie kluczowych informacji w taki sposób, aby były zrozumiałe dla uczniów. Na tym etapie kształcenia niezbędne jest tzw. wsparcie wzrokowe, czyli wykorzystanie ilustracji, animacji, filmów video, doświadczeń, rzeczywistych przedmiotów, które ułatwią zrozumienie specjalistycznego słownictwa. Prezentacje multimedialne wykorzystane w projekcie mają do spełnienia to ważne zadanie, a jednocześnie są przykładem wykorzystania cyfrowych rozwiązań w procesie dydaktycznym.

1.3.2 Technologie informacyjno-komunikacyjne

Kolejnym filarem projektu są technologie informacyjno-komunikacyjne. Stosowanie technologii w procesie dydaktycznym jest odpowiedzią na oczekiwania współczesnych uczniów, „zanurzonych” w cyfrowym świecie. Dorastając w otoczeniu elektronicznych zabawek, smartfonów, komputerów czy tabletów, młodzi ludzie spędzają coraz więcej czasu na interakcji z mediami cyfrowymi, które stają się nieodłączną częścią ich codziennego życia. Do najczęściej podejmowanych przez nich zajęć w życiu pozaszkolnym należą te, które umożliwiają kontakt z nowymi technologiami, czyli granie w elektroniczne gry, korzystanie z portali społecznościowych, przeglądanie i poszukiwanie informacji w zasobach internetowych. Z tej właśnie przyczyny ta grupa wiekowa często określana jest mianem „cyfrowych tubylców” (ang. *digital natives* – Prensky 2001), „pokoleniem sieci” (ang. *net generation* – Tapscott 1998) lub „pokoleniem aplikacji” (ang. *app generation* – Gardner i Davis 2013). Dla cyfrowej generacji świat wirtualny jest równie naturalny, jak ten rzeczywisty. Pokolenie nauczycieli natomiast

to „cyfrowi imigranci” (ang. *digital immigrants* – Prensky 2001), którzy pamiętają czasy bez komputerów czy Internetu i którzy znacznie gorzej od swoich uczniów radzą sobie z nowymi technologiami. Jednakże obowiązkiem każdego nauczyciela jest odnalezienie się w nowej rzeczywistości i wspieranie uczniów w komputerowo wspomaganym procesie zdobywania wiedzy, umiejętności i rozwijania komunikacji. To właśnie postawy i działania nauczycieli są jednym z kluczowych czynników (poza infrastrukturą medialną szkół) mających wpływ na zmniejszenie dysonansu pomiędzy nowoczesnym, cyfrowym światem ucznia a tradycyjną, „kredową” praktyką szkolną. Warto zauważyć, iż roli technologii nie należy postrzegać jedynie w kontekście stosowania komputerów, różnorodnych aplikacji czy oprogramowania. M. Prensky (2013) podkreśla, że technologia drastycznie zmieniła sposób myślenia, poszerzając możliwości ludzkiego mózgu. Ponadto, jest skuteczną metodą na radzenie sobie ze zmiennością, niepewnością, złożonością i wieloznacznością współczesnego świata. Cyfrowe rozwiązania, oferowane przez nowoczesne technologie, posiadają ogromny potencjał edukacyjny, który warto wykorzystać we wczesnej edukacji, zwłaszcza językowej. Opracowywane i stosowane w ramach programu prezentacje multimedialne są dowodem na to, że nauka języka obcego z wykorzystaniem technologii staje się multisensoryczną zabawą, czyli najbardziej odpowiednią formą pracy z małymi dziećmi. W tym miejscu należy podkreślić, iż wspomniane prezentacje multimedialne to interaktywny materiał, który można wykorzystać na różnych etapach lekcji, nie tylko w fazie wprowadzania nowych treści edukacyjnych. Istotne jest również, aby czas przeznaczony na wykonanie zadań w formie cyfrowej nie przekraczał 20 minut podczas 45-minutowych zajęć lekcyjnych lub 10 minut w przypadku krótkich, 20-minutowych sesji językowych. Cyfrowym narzędziem, które umożliwia prezentację i utrwalenie treści nauczania w wielozmysłowy sposób, jest tablica interaktywna. W polskich szkołach tradycyjne tablice coraz częściej zastępowane są przez tablice multimedialne. Takie elektroniczne tablice trafiają do szkół głównie jako rezultat różnorodnych działań, realizowanych zarówno na szczeblu centralnym, jak i regionalnym czy lokalnym. W ramach rządowego programu „Cyfrowa szkoła” organy prowadzące szkoły zakupiły pomoce dydaktyczne, w tym tablice interaktywne, niezbędne do realizacji treści nauczania z wykorzystaniem technologii. Program pilotażowy obejmował 402 szkoły podstawowe i trwał od kwietnia 2012 roku do sierpnia 2013 roku, a na jego podstawie opracowane zostały rekomendacje dla wieloletniego programu cyfryzacji polskich szkół. Jednakże, program skierowany był głównie do uczniów z klas IV–VI szkoły podstawowej.

Wśród krajów europejskich zdecydowanym liderem w wyposażeniu szkół w tablice interaktywne jest Wielka Brytania. Z raportów Brytyjskiej Agencji Komunikacji i Technologii w Edukacji (BECTA) wynika, iż elektroniczne tablice stosowane są w ponad 90% brytyjskich szkół podstawowych. Toteż w literaturze anglojęzycznej dostępnych jest wiele opracowań dotyczących wykorzystania tablic interaktywnych w szkołach podstawowych. J. Cogill (2003), wskazując liczne korzyści tego środka

dydaktycznego, dostrzeżone przez nauczycieli uczestniczących w badaniach, wymienia: podtrzymywanie uczniowskiej uwagi i zainteresowania prezentowaną tematyką, angażowanie wszystkich uczniów, oszczędność czasu poświęcanego na pisanie na tradycyjnej tablicy oraz dystrybucję kart pracy w formie papierowej. W rezultacie nauczyciele podkreślali, iż wykorzystując tablicę multimedialną mają więcej czasu na nauczanie. Również wybitny brytyjski psycholog i światowy autorytet w dziedzinie efektywnego uczenia się C. Rose (2013) w raporcie „Sukces z Multitablicą” podkreśla, że „kluczowym aspektem używania multitablicy jest to, że nauka na lekcji jest dynamiczna i dużo bardziej wciągająca”. D. Martin (2009) także podkreśla, iż multitablica, oparta na interaktywnej technologii, wspomaga proces nauczania dzięki, między innymi, prezentacji treści kształcenia w interesujący, wielozmysłowy sposób, wzmocnieniu procesu zapamiętywania oraz rozumienia prezentowanego materiału czy zwiększeniu motywacji i zaangażowania zarówno uczniów, jak i nauczycieli. W ocenie Kennewell’a i Morgan’a (2003) najważniejszą funkcjonalnością cyfrowych tablic jest ich interaktywność. Właściwość ta promuje aktywną formę uczenia się, a nie jedynie pasywne przyswajanie informacji.

1.3.3 Operacje myślowe

W programie „Synergia początkowej nauki języka obcego z edukacją wczesnoszkolną oraz technologiami informacyjno-komunikacyjnymi” nacisk położony został nie tylko na rozwijanie umiejętności językowych oraz poznawanie treści z wielu obszarów edukacyjnych (tzw. treści niejęzykowych) z zastosowaniem cyfrowych technologii, ale również na stymulowanie umysłu i aktywizowanie umiejętności myślowych. Toteż trzeci filar w programie to trening w zakresie operacji myślowych obejmujący np.: identyfikowanie, opisywanie, definiowanie, klasyfikowanie, odszukiwanie podobieństw i różnic, opisywanie procesów i cykli, układanie we właściwej kolejności, analizowanie przyczyn i skutków, wnioskowanie, rozwiązywanie problemów, ocenianie, ewaluacja według przyjętych kryteriów, selekcjonowanie itp. Powyższa lista czasowników wskazuje na związek z taksonomicznym ujęciem celów kształcenia, opracowanym przez B. Bloom’a (1956). W jednej z trzech sfer wyodrębnionych przez amerykańskiego psychologa i pedagoga – sferze kognitywnej, obejmującej wiedzę i umiejętności intelektualne, te same określenia posłużyły do opisu celów kształcenia w obrębie sześciu kategorii: wiedzy, rozumienia, zastosowania, analizy, syntezy i ewaluacji lub inaczej: poziomów zaawansowania uczących się, wyodrębnionych od najprostszego do najbardziej złożonego.

2. UŻYTKOWNICY PROGRAMU I JEGO OBUDOWY DYDAKTYCZNEJ

2.1 Nauczyciele

Program dedykowany jest nauczycielom edukacji wczesnoszkolnej, którzy jednocześnie mają kwalifikacje do nauczania języka angielskiego w pierwszym etapie edukacyjnym. Nauczyciele posiadający takie kompetencje mogą zapewnić dzieciom kontakt z językiem angielskim nawet codziennie, wplatając ćwiczenia realizowane za pomocą tego języka w dowolnie wybranym czasie. Z programu mogą korzystać również nauczyciele uczący języka angielskiego w klasach I–III. Wówczas na realizację programu wskazana jest minimum jedna dodatkowa lekcja języka angielskiego w tygodniu.

Obudowa dydaktyczna może być wykorzystywana zarówno przez nauczycieli języka angielskiego, jak i nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej. Taki wariant gwarantuje współpracę pomiędzy tymi grupami nauczycieli, jak również pokazuje możliwość opracowania materiałów dydaktycznych, które mogą być wykorzystane w dwóch językach: polskim i obcym.

2.2 Uczniowie

2.2.1 Zróżnicowanie wiekowe

Według założeń programu uczeń jest najistotniejszym ogniwem procesu dydaktycznego. Wyselekcjonowane obszary tematyczne mają na celu stymulowanie naturalnej ciekawości dziecka, zachęcanie go do odkrywania i poznawania zjawisk otaczającego świata za pomocą języka obcego. Jednocześnie praca z programem rozpoczyna się w klasach, w których znajdują się dzieci 6- i 7-letnie. Taka sytuacja wymaga przypomnienia nauczycielom wybranych czynników, wpływających na efektywność procesu dydaktycznego w grupach o zróżnicowanych potrzebach, możliwościach i ograniczeniach rozwojowych.

Objęcie dzieci sześciolletnich obowiązkiem szkolnym wymagało wprowadzenia wielu zmian w polskiej szkole podstawowej. Do najistotniejszych kwestii w tym zakresie należy aspekt infrastrukturalny pomieszczeń oraz przygotowanie nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej do zmian form i metod pracy w celu dostosowania ich do możliwości sześciolatka. W podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych: „I etap edukacyjny: klasy I–III. Edukacja wczesnoszkolna” zostały określone warunki, jakie powinny być stworzone do realizacji procesu dydaktycznego w grupie dzieci sześciolletnich. Organizacja sali lekcyjnej ma fundamentalne znaczenie, gdyż podział na część edukacyjną z tablicami i stolikami oraz część rekreacyjną pozwala na realizację zadań zarówno o charakterze intelektualnym, jak i fizycznym. Zaspokojenie biologicznej potrzeby ruchu dzieci w tej

grupie wiekowej powinno być potraktowane priorytetowo przez nauczycieli pracujących z dziećmi. Okres 5–6 roku życia nazywany jest w literaturze „złotym okresem motoryczności” lub „pierwszym apogeum motorycznym” (Jopkiewicz 2009). Jednak warto pamiętać, że dzieci znacznie lepiej radzą sobie z tak zwaną dużą motoryką, czyli sprawnością ruchową całego ciała (podskakiwanie, bieganie) niż małą, czyli sprawnością manualną (wycinanie, klejenie, lepienie z plasteliny). Sześcioletki będą potrzebować znacznie więcej czasu na wykonanie zadań plastycznych niż ich o rok starsi koledzy z klasy. W części rekreacyjnej sali powinny być organizowane liczne ćwiczenia i zabawy ruchowe, gdyż to właśnie zabawa jest najbardziej naturalną i dominującą formą aktywności dzieci sześciolatków, odpowiednią również w pracy z dziećmi siedmioletnimi. We wczesnej edukacji, również językowej, gry i zabawy uznawane są za podstawowe formy pracy z dziećmi. Ludyczne zajęcia wyzwalały pozytywne emocje, aktywizują dzieci nie tylko ruchowo, ale i polisensorycznie, więc spełniony jest postulat nauczania wielozmysłowego. Konieczność wielokrotnych powtórzeń słownictwa oraz struktur gramatycznych czyni zabawy formami cennymi językowo. Wybierając zabawę lub grę, należy jednak rozważyć następujące kryteria:

- korzyści językowe, poznawcze, społeczne i emocjonalne,
- możliwość zaangażowania wszystkich uczniów,
- łatwość wyjaśnienia reguł najlepiej w języku angielskim, wzmocnionych demonstracją.

Znajomość wielu dziecięcych zabaw językowych z pewnością należy do istotnych elementów kompetencji zawodowej nauczyciela języka obcego. Do lubianych przez dzieci zabaw i gier językowych zaliczyć można:

- gry pamięciowe, np.: *Pelmanism* (pasujące pary), *What's missing?* (Czego brakuje?), *Chinese whispers* (głuchy telefon), *Bingo*, - gry ruchowe, np.: *Simon says*, gry oparte na Metodzie Reagowania Całym Ciałem (ang. TPR), *Twister*,
- gry planszowe, np.: *Snakes and ladders* (drabiny i węże), *Battleships* (okręty), *Noughts and crosses* (kółko i krzyżyk), *The wheel of fortune* (koło fortuny), gry z kostką.

2.2.2 Indywidualizacja procesu nauczania

Rozwój dzieci we wczesnym okresie szkolnym jest dynamiczny i zindywidualizowany. Istnieją duże różnice pomiędzy dziećmi sześciolatkami i siedmioletnimi, ale i w tej samej grupie wiekowej mogą znaleźć się uczniowie o bardzo zróżnicowanym poziomie rozwoju fizycznego, intelektualnego, emocjonalnego czy społecznego. Różne są również podejścia i style uczenia się. W klasie znajdują się dzieci, które żywo reagują na polecenia nauczyciela i chętnie uczestniczą we wszystkich zadaniach, lecz będą również i tacy uczniowie, którzy niechętnie biorą udział w proponowanych ćwiczeniach i potrzebują długiego niezmuszania do produkcji językowej. Planując lekcje językowe, nauczyciel powinien uwzględnić indywidualne potrzeby, predyspozycje i style uczenia się dzieci. Różnorodność i

atrakcyjność ćwiczeń, częste zmiany form i tempa pracy z pewnością znajdą akceptację u wielu uczniów, zwłaszcza tych młodszych. Warto w tym miejscu wspomnieć o teorii inteligencji wielorakich H. Gardnera (2002), w świetle której wszyscy ludzie posiadają nie jeden, a różne typy inteligencji, które rozwinięte są w różnym stopniu u różnych osób. Typy inteligencji określone przez amerykańskiego psychologa to: werbalno-językowa, logiczno-matematyczna, wizualno-przestrzenna, cielesno-kinestetyczna, muzyczna, interpersonalna, intrapersonalna, naturalistyczna (Gardner 2002). Zadaniem nauczyciela języka obcego jest wspieranie wszechstronnego rozwoju dziecka, co przekłada się na rozwijanie wszystkich typów inteligencji. Taka organizacja procesu dydaktycznego sprzyja integracji przedmiotowo-językowej.

Ponadto w programie zaproponowano indywidualizację nauczania dzieci sześć- i siedmioletnich w postaci różnych kart pracy. Karty pracy, opracowane dla młodszych uczniów, zawierają mniejszą liczbę przykładów, co umożliwi ich wykonanie przez dzieci pracujące w wolniejszym tempie. Specjalne potrzeby edukacyjne uczniów, dla których niniejszy program został opracowany, zostały uwzględnione w następujących działaniach:

- zmniejszanie lub zwiększanie liczby zadań do wykonania,
- zastosowanie metody poglądowości (prezentacje multimedialne, pomoce dydaktyczne),
- stosowanie dodatkowych środków technicznych (tablica interaktywna),
- poznawanie wielozmysłowe (prezentacje multimedialne, pomoce dydaktyczne),
- wykorzystanie konkretów (pomoce dydaktyczne),
- wydłużanie czasu pracy przeznaczonego na wykonanie zadań,
- różnorodne formy aktywności,
- możliwość wielokrotnego powtórzenia i utrwalenia realizowanego materiału w dowolnym czasie (prezentacje multimedialne dostępne w formie zasobów otwartych).

2.2.3 Myślenie dziecka

Proces myślenia dziecka ma charakter konkretno-wyobrażeniowy (Przetacznik–Gierowska, Makiełło–Jarża 1985), co oznacza, że operacje umysłowe przeprowadzane są w oparciu o konkretny materiał. Toteż wykorzystanie takich pomocy dydaktycznych, jak liczmany, klocki czy zabawki edukacyjne jest koniecznym elementem do realizacji kształcenia w sposób efektywny. Niezbędne jest również zapewnienie wsparcia wzrokowego, czyli użycie realnych przedmiotów, kart obrazkowych, plakatów, pacynek czy prezentacji multimedialnych, jak również gestów czy mimiki twarzy, czyli mowy ciała.

2.2.4 Stymulująca atmosfera zajęć

Emocjonalna atmosfera wpływa na klimat lekcji językowej. Nauczyciel powinien zadbać o to, aby najmłodszy uczniowie przeżywali emocje o charakterze pozytywnym, takie jak: ciekawość, zainteresowanie, radość, oczekiwanie. Wszelkie sytuacje, które generują negatywne stany emocjonalne: strach, zaleźnienie, brak pewności siebie, znudzenie, zniechęcenie, powinny być wyeliminowane (Iluk 2006). Sześciolatek uczniowie szczególnie potrzebują akceptacji nauczyciela oraz licznych pochwał. Szot (2000) podkreśla, iż najbardziej motywująco działają takie zachęty, które dzieci mogą zobaczyć, czyli: naklejki, stempelki czy kolorowe kartoniki przedstawiające np. uśmiechnięte twarze („smiley faces”). Na tym etapie edukacyjnym nie może być mowy o ocenie negatywnej czy krytyce. Priorytetem dla nauczyciela powinno stać się kształcenie pozytywnego nastawienia do nauki języka obcego, a nie osiągnięte rezultaty językowe.

3. WARUNKI REALIZACJI PROGRAMU

3.1 Ramy czasowe

Program stanowi uzupełnienie podstawowego programu nauczania języka angielskiego, realizowanego w pierwszym etapie edukacyjnym. Program został opracowany na trzy lata nauki w klasach I–III i jest przeznaczony na minimum jedną lekcję w tygodniu. Nauczyciel może również realizować treści programu wprowadzając krótkie ćwiczenia w wybranych przez siebie fragmentach zajęć edukacji wczesnoszkolnej, np. w każdym dniu po 20–25 minut, w sumie dających od 45 do 90 minut pracy w tygodniu.

3.2 Kolejność prezentowanych treści

W programie przyjęto zasadę „one step behind”, czyli treści wprowadzane (powtarzane) w języku obcym nie są prezentowane jako pierwsze i są zawsze na niższym poziomie trudności niż te, które wprowadza się w języku ojczystym.

3.3 Liczebność grup

Tak jak w przypadku wszystkich zajęć językowych korzystnie jest, jeśli lekcje odbywają się w mniejszych grupach, ale program można również realizować w klasie 25-osobowej, czyli z maksymalną liczbą uczniów w klasach I–III szkoły podstawowej, obowiązującą od 2014 r.

3.4 Warunki lokalowe

Program może być wdrażany w typowej klasopracowni przeznaczonej do zajęć z uczniami w pierwszym etapie edukacyjnym – z przestrzenią do zabaw ruchowych, dywanem oraz miejscem na ścianie służącym do ekspozycji prac plastycznych dzieci. Niezbędnym elementem wyposażenia klasy jest tablica interaktywna, wskazany jest dostęp do internetu. W przypadku niektórych ćwiczeń, autorki obudowy dydaktycznej do programu sugerują ich przeprowadzenie poza budynkiem szkoły.

4. CELE PROGRAMU

W programie określono cztery główne cele. Kluczowym zadaniem przyjętym w programie jest wdrażanie podejścia CLIL, czyli integrowanie treści językowych z tematyką realizowaną w ramach innych obszarów edukacji wczesnoszkolnej. Kolejnym celem programu jest integrowanie technologii edukacyjnych w procesie dydaktycznym. Cyfrowe wyzwania współczesnego społeczeństwa wymagają zastosowania nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych już od pierwszego etapu edukacyjnego. Wspieranie rozwoju intelektualnego najmłodszych uczniów jest trzecim celem w programie. Zadanie to realizowane jest poprzez wykorzystanie specjalnie opracowanych ćwiczeń, zarówno w formie materiałów do uczniowskiego segregatora, jak i do prezentacji multimedialnych. Ostatnim zamierzeniem programu jest podniesienie umiejętności językowych uczniów oraz ich motywacji do nauki języka angielskiego. Ostatni z wyżej wymienionych celów programu wspiera strategię Unii Europejskiej dotyczącą wielojęzyczności obywateli, określoną jako „język ojczysty + dwa inne języki” (2+1), która przyjęta została przez Radę Europy na szczycie w Barcelonie w 2002 roku.

Realizacja programu sprzyja rozwijaniu kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, które określone zostały w Rekomendacjach Parlamentu Europejskiego z 2006 roku. W dokumencie określono osiem kompetencji kluczowych, które powinien posiadać każdy obywatel Unii Europejskiej. Niniejszy program koncentruje się na czterech z nich. Są to:

1. Porozumiewanie się w językach obcych (w programie: rozwijanie wszystkich czterech sprawności językowych, komunikowanie się z nauczycielem i innymi uczniami w klasie, zarówno w mowie, jak i w piśmie).
2. Kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne (w programie: umiejętność logicznego myślenia).
3. Kompetencje informatyczne (w programie: wykorzystywanie nowoczesnych technologii do uczenia się).

4. Umiejętność uczenia się (w programie: umiejętność formułowania pytań i wyciągania wniosków opartych na dowodach, korzystania z różnych źródeł informacji, samooceny).

Program realizuje cele kształcenia ogólnego dla pierwszego etapu edukacyjnego określone w podstawie programowej z dnia 30 maja 2014 roku (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej), koncentrując się zwłaszcza na rozwijaniu u uczniów następujących umiejętności:

- umiejętność komunikowania się w języku obcym zarówno w mowie, jak i w piśmie,
- myślenie naukowe – umiejętność formułowania wniosków opartych na obserwacjach empirycznych,
- umiejętność posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym także dla wyszukiwania i korzystania z informacji,
- umiejętność uczenia się jako zaspokajania naturalnej ciekawości świata, odkrywania swoich zainteresowań i przygotowania do dalszej edukacji,
- umiejętność pracy zespołowej.

Program został również stworzony z myślą o realizacji zadań, jakie podstawa programowa stawia przed szkołą, a w szczególności: rozwijaniu predyspozycji i zdolności poznawczych dzieci oraz kształtowaniu pozytywnego nastawienia do nauki i rozbudzaniu ciekawości w poznawaniu otaczającego świata (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 r., s. 11).

5. TREŚCI NAUCZANIA

5.1 Obszary tematyczne

Tematyka zajęć obejmuje treści realizowane w edukacji wczesnoszkolnej (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 r.), koncentrując się zwłaszcza na wzbogacaniu edukacji przyrodniczej, matematycznej i treściach kulturowych z obszaru krajów anglojęzycznych.

Obszary tematyczne:

1. Ja i moje dobre samopoczucie:

- części ciała,
- higiena,
- jedzenie,
- emocje,
- bezpieczeństwo w zabawie.

2. Ja, inni ludzie i zwierzęta w moim otoczeniu – moja rodzina i koledzy, moje zwierzęta:

- moja rodzina,
- zasady wspólnej zabawy,
- zasady pracy w parach i grupach,
- zasady opiekowania się zwierzętami.

3. Ja i otaczający mnie świat przyrody:

- pory roku,
- zjawiska atmosferyczne,
- rośliny,
- zwierzęta,
- świat przyrody,
- krainy geograficzne.

4. Ja i otaczający mnie świat kultury:

- gry i zabawy,
- zwyczaje związane ze świętami,
- bajki,
- życie ludzi w różnych częściach świata,
- kraje anglojęzyczne,
- film,
- teatr,
- zabytki i dawne cywilizacje.

Obudowa dydaktyczna programu do klasy I jest eksperymentalnie skorelowana z treściami zawartymi w ministerialnym podręczniku „Nasz Elementarz”. Dla przykładu: podczas realizacji tematu dotyczącego polskich gór („Nasz Elementarz 1”, cz. „Zima”, str. 60-65) uczniowie mogą porównać strój górali polskich i szkockich oraz owczarka podhalańskiego z border collie. Jednakże każdy moduł obudowy dydaktycznej programu może być realizowany bez wsparcia „Naszego Elementarza”, a w trakcie realizacji danego tematu w oparciu o dowolny podręcznik do edukacji wczesnoszkolnej, gdyż moduły zawierają zawsze część prezentacyjną, wprowadzającą do tematu i część utrwalającą wprowadzane treści.

W poniższej tabeli przedstawione zostały obszary tematyczne w polskiej wersji językowej, przeznaczone do realizacji w klasach: I, II i III szkoły podstawowej w ramach programu „Synergia początkowej nauki języka obcego z edukacją wczesnoszkolną oraz technologiami informacyjno-komunikacyjnymi”.

Numer modułu	Klasa I	Klasa II	Klasa III
01	Figury geometryczne	Wakacyjne pamiątki i wspomnienia	Moje wakacyjne podróże
02	Jesień	Bezpieczeństwo na drodze	Cechy krajobrazu
03	Zwierzęta	Las	Mapa i plan
04	Owoce	Sad	Gry i zabawy
05	Rodzaje domów	Jem zdrowo	Z czego zrobione są ubrania?
06	Woda	Domowi ulubieńcy	Energia dla ciała
07	Pogoda	Materiały	Zwierzęta z zagrody
08	Części ciała	Ubranie na każdą pogodę	Moje domowe obowiązki
09	Zima	Świat bajek	Jesienne smaki zamknięte w słoikach
10	Bajki	Święta w różnych kulturach i religiach	W gabinecie lekarskim (dolegliwości)
11	Dni tygodnia	Halloween	Dbam o zdrowie (higiena osobista)
12	Zabawy zimowe	Zimowe zabawy	Święta w Australii
13	Góry	Zwierzęta dalekiej północy	Jak wyglądało życie na zamku?
14	Planety	Zimowe sporty	Wielokulturowość – tacy sami czy inni?
15	Kalendarz	Życie dawniej i dziś	Woda na ziemi
16	Czas	Odkrycia i wynalazki, które zmieniły świat	Bal karnawałowy
17	Rośliny	Gram na pianinie	Co kryje ziemia? (złoża i minerały)
18	Dinozaury	Przepis na ulubioną potrawę	Moja babcia i mój dziadek
19	Konie	Jak poznajemy świat? (zmysły)	Orkiestra

20	Wiosna	Wielkanoc w różnych krajach	Kontynenty i ich mieszkańcy
21	Zawody	Jestem szczęśliwy	Nowoczesne technologie, które ułatwiają nam życie
22	Teatr	Miód – słodki smakołyk	Jak powstaje chleb?
23	Warzywa	Zakupy	Pogoda w różnych miejscach świata
24	Instrumenty muzyczne	Szkodniki i pożyteczne owady	Z czego to jest zrobione?
25	Transport	Miasta	Kraje anglojęzyczne
26	Europa	Usługi	Nastroje i emocje
27	Piknik	Znani sportowcy	Środki komunikacji i transportu
28	Łąka	Dbam o zęby	Ochrona środowiska naturalnego
29	To już wiem!	Wakacje w mieście	Co tonie, a co pływa po powierzchni wody?
30	Wakacje	Bezpieczne wakacje	Na ratunek! (pogotowie ratunkowe, straż pożarna i policja)

Poniżej przedstawione zostały nazwy modułów tematycznych w języku angielskim, realizowane w ramach programu „Synergia początkowej nauki języka obcego z edukacją wczesnoszkolną oraz technologiami informacyjno-komunikacyjnymi” w klasach: I, II i III szkoły podstawowej.

Numer modułu	KLASA I	KLASA II	KLASA III
01	Shapes	Holiday memories	My holiday places
02	Autumn	Road safety	Landscapes
03	Animals	Forest	Maps and plans
04	Fruit	Orchard	Fruits and veggies in the jars
05	Houses	Healthy food	What are clothes made of?
06	Water	My pets	Farm animals
07	Weather	Halloween	My body energy
08	Body	Clothes	My duties

09	Winter	Sport	Playtime
10	Stories	Fairy tales	At the doctor's
11	Week	Festivals around the world	Body care
12	Winter	I feel	Christmas in Australia
13	Mountains	My winter	Castle
14	Space	Arctic animals	Are we different or the same?
15	Calendar	Fabrics	Water around the world
16	Time	100 years ago	Carnival
17	Plants	I can play	Treasures of the Earth
18	Dinosaurs	My favourite dish	My grandparents
19	Horses	Senses	Orchestra
20	Spring	Happy Easter!	Continents
21	Jobs	Inventions	The story of bread
22	Theatre	Healthy teeth	Modern technologies
23	Vegetables	Famous sports stars	Weather around the world
24	Musical instruments	Bees and honey	What's it made of?
25	Transport	Shops and shopping	Protect the environment
26	Europe	Helpful animals	Moods and emotions
27	Picnic	People who help	Means of transport
28	Meadow	Towns and Cities	Sink or float?
29	I know!	Town and country	Community workers
30	Holidays	Safe holidays	English around the world

Poniżej przedstawione zostały moduły do klas I-III wraz z zintegrowanymi obszarami edukacyjnymi.

Numer modułu	KLASA I		KLASA II		KLASA III	
	Nazwa modułu	Obszary edukacyjne	Nazwa modułu	Obszary edukacyjne	Nazwa modułu	Obszary edukacyjne
01	Shapes	edukacja: matematyczna, polonistyczna	Holiday memories	edukacja: matematyczna, przyrodnicza, polonistyczna	My holiday places	edukacja: przyrodnicza, matematyczna, społeczna

02	Autumn	edukacja: matematyczna, przyrodnicza, polonistyczna	Road safety	edukacja: polonistyczna, społeczna	Landscapes	edukacja: przyrodnicza, matematyczna,
03	Animals	edukacja: matematyczna, przyrodnicza, polonistyczna	Forest	edukacja: matematyczna, przyrodnicza, polonistyczna	Maps and plans	edukacja: przyrodnicza, matematyczna,
04	Fruit	edukacja: matematyczna, przyrodnicza, zdrowotna, polonistyczna	Orchard	edukacja: matematyczna, przyrodnicza, polonistyczna, społeczna, plastyczna	Fruits and veggies in the jars	edukacja: przyrodnicza, społeczna, polonistyczna, zdrowotna
05	Houses	edukacja: matematyczna, przyrodnicza, polonistyczna	Healthy food	edukacja: przyrodnicza, polonistyczna, społeczna, zdrowotna plastyczna, wychowanie fizyczne	What are clothes made of?	edukacja: przyrodnicza, polonistyczna, matematyczna
06	Water	edukacja: matematyczna, przyrodnicza, społeczna, polonistyczna	My pets	edukacja: przyrodnicza, polonistyczna, społeczna	Farm animals	edukacja: przyrodnicza, polonistyczna, plastyczna, społeczna
07	Weather	edukacja: matematyczna, przyrodnicza, społeczna, polonistyczna	Halloween	edukacja: plastyczna, przyrodnicza, społeczna, polonistyczna, matematyczna, etyka,	My body energy	edukacja: przyrodnicza, matematyczna, polonistyczna, plastyczna, społeczna
08	Body	edukacja: plastyczna,	Clothes	edukacja: plastyczna,	My duties	edukacja: przyrodnicza, społeczna, polonistyczna

		przyrodnicza, społeczna, polonistyczna		przyrodnicza, społeczna, polonistyczna		
09	Winter	edukacja: matematyczna, społeczna, polonistyczna etyka	Sport	edukacja: polonistyczna, społeczna, zdrowotna, wychowanie fizyczne	Playtime	edukacja: matematyczna, polonistyczna, społeczna
10	Stories	edukacja: polonistyczna muzyczna, plastyczna, matematyczna	Fairy tales	edukacja: plastyczna, społeczna, polonistyczna	At the doctor's	edukacja: przyrodnicza, zdrowotna, matematyczna
11	Week	edukacja polonistyczna, matematyczna, społeczna, zdrowotna, wychowanie fizyczne	Festivals around the world	edukacja: plastyczna, przyrodnicza, społeczna, polonistyczna, etyka	Body care	edukacja: przyrodnicza, zdrowotna, matematyczna
12	Winter	edukacja: polonistyczna, muzyczna, plastyczna matematyczna, przyrodnicza, społeczna,	I feel	edukacja: polonistyczna, przyrodnicza społeczna,	Christmas in Australia	edukacja: przyrodnicza matematyczna, społeczna,
13	Mountains	edukacja: polonistyczna, plastyczna matematyczna, przyrodnicza, społeczna, zajęcia techniczne,	My winter	edukacja: polonistyczna, plastyczna, matematyczna, przyrodnicza, społeczna, zajęcia techniczne,	Castle	edukacja: społeczna, przyrodnicza, matematyczna

14	Space	edukacja: polonistyczna plastyczna, matematyczna, przyrodnicza	Arctic animals	edukacja: polonistyczna, matematyczna, przyrodnicza, społeczna,	Are we different or the same?	edukacja: polonistyczna, przyrodnicza, matematyczna, społeczna
15	Calendar	edukacja: polonistyczna, matematyczna, przyrodnicza	Fabrics	edukacja: polonistyczna, matematyczna, przyrodnicza, społeczna	Water around the world	edukacja: przyrodnicza, matematyczna, społeczna
16	Time	edukacja: polonistyczna matematyczna, przyrodnicza, zajęcia techniczne	100 years ago	edukacja: polonistyczna, plastyczna, społeczna	Carnival	edukacja: polonistyczna, plastyczna, społeczna, matematyczna
17	Plants	edukacja: polonistyczna, matematyczna, przyrodnicza, społeczna,	I can play	edukacja: muzyczna, plastyczna	Treasures of the Earth	edukacja: przyrodnicza, , społeczna, polonistyczna, plastyczna
18	Dinosaurs	edukacja: polonistyczna, plastyczna, matematyczna, przyrodnicza, zdrowotna, wychowanie fizyczne	My favourite dish	edukacja: polonistyczna, przyrodnicza, społeczna	My grandparents	edukacja: polonistyczna, przyrodnicza, społeczna, plastyczna
19	Horses	edukacja: polonistyczna, muzyczna, matematyczna, przyrodnicza	Senses	edukacja: polonistyczna, przyrodnicza	Orchestra	edukacja: muzyczna, społeczna, matematyczna
20	Spring	edukacja: polonistyczna matematyczna,	Happy Easter!	edukacja: polonistyczna, przyrodnicza,	Continents	edukacja: przyrodnicza,

		edukacja przyrodnicza, zdrowotna, wychowanie fizyczne		społeczna, plastyczna		społeczna, plastyczna
21	Jobs	edukacja: polonistyczna, plastyczna matematyczna, społeczna, techniczne,	Inventions	edukacja: polonistyczna matematyczna, społeczna,	The story of bread	edukacja: polonistyczna, przyrodnicza, matematyczna, społeczna, plastyczna
22	Theatre	edukacja: polonistyczna, społeczna, plastyczna, edukacja matematyczna, przyrodnicza, zajęcia techniczne	Healthy teeth	edukacja: polonistyczna, przyrodnicza, matematyczna, zdrowotna	Modern technologies	edukacja: polonistyczna, społeczna, matematyczna
23	Vegetables	edukacja: polonistyczna muzyczna, plastyczna matematyczna, przyrodnicza, społeczna, zdrowotna, zajęcia techniczne, wychowanie fizyczne	Famous sports stars	edukacja: polonistyczna, matematyczna, społeczna,	Weather around the world	edukacja: przyrodnicza, polonistyczna, matematyczna, społeczna
24	Musical instrument s	edukacja: matematyczna polonistyczna,	Bees and honey	edukacja: polonistyczna,	What's it made of?	edukacja: polonistyczna,

		muzyczna, plastyczna, zajęcia techniczne,		społeczna, przyrodnicza, zdrowotna		społeczna, przyrodnicza, matematyczna, plastyczna
25	Transport	edukacja: polonistyczna, plastyczna matematyczna, przyrodnicza, społeczna,	Shops and shopping	edukacja: polonistyczna, plastyczna matematyczna, społeczna,	Protect the environment	edukacja: przyrodnicza, polonistyczna, plastyczna matematyczna, społeczna,
26	Europe	edukacja: polonistyczna, plastyczna matematyczna, przyrodnicza, społeczna, zajęcia techniczne,	Helpful animals	edukacja: polonistyczna, przyrodnicza, matematyczna, plastyczna	Moods and emotions	edukacja: społeczna polonistyczna, przyrodnicza, matematyczna, plastyczna
27	Picnic	edukacja: polonistyczna, plastyczna, matematyczna, przyrodnicza, społeczna	People who help	edukacja: polonistyczna, społeczna	Means of transport	edukacja matematyczna, przyrodnicza, społeczna, polonistyczna
28	Meadow	edukacja: polonistyczna, matematyczna, przyrodnicza, społeczna, zdrowotna wychowanie fizyczne	Towns and Cities	edukacja: polonistyczna, plastyczna przyrodnicza, społeczna,	Sink or float?	edukacja: przyrodnicza, matematyczna plastyczna
29	I know!	edukacja: polonistyczna, matematyczna, przyrodnicza, społeczna,	Town and country	edukacja: polonistyczna, plastyczna przyrodnicza, społeczna,	Community workers	edukacja: polonistyczna, plastyczna przyrodnicza, społeczna,

		zdrowotna wychowanie fizyczne				
30	Holidays	edukacja: polonistyczna, plastyczna, matematyczna, przyrodnicza, społeczna	Safe holidays	edukacja: polonistyczna, przyrodnicza, społeczna,	English around the world	edukacja: polonistyczna, matematyczna, przyrodnicza, społeczna

5.2 Leksyka i struktury gramatyczne

Niniejszy program ma charakter spiralny, co oznacza, że na kolejnych poziomach (klasach) wraca się do tych samych treści, rozszerzając ich zakres. Dla przykładu: podczas realizacji tematu *Musical instruments* w klasie I uczniowie poznają nazwy kilku instrumentów muzycznych oraz ich brzmienie. W klasie II temat ten jest rozszerzony o kolejne nazwy instrumentów oraz wprowadzenie fraz *I/you/he/she/they can play*. Natomiast w klasie III uczniowie dowiadują się o podziale instrumentów muzycznych na dęte, strunowe czy perkusyjne. Ponadto uczniowie omawiają instrumenty wchodzące w skład orkiestry. Przy wprowadzaniu słownictwa i struktur gramatycznych obowiązuje zasada „loop back”, polegająca na cyklicznym powracaniu do konstrukcji gramatycznych i leksyki, w celu ich utrwalenia w różnych kontekstach. Dla przykładu: nazwy części ciała pojawiają się przy omawianiu tematów: zwierzęta, dinozaury, zmysły, ubranie, pogoda, wygląd zewnętrzny, a konstrukcja „I like” podczas realizowania tematów: żywność, kolory, zabawy i sporty, zwierzęta, pory roku, bajki.

Program nie zakłada nauczania gramatyki w sposób formalny, a tym samym wprowadzania pojęć związanych z gramatyką języka angielskiego. Celem zajęć realizowanych w ramach programu jest wykorzystywanie różnych struktur gramatycznych do wyrażania konkretnych treści, bez konieczności ich analizy. Takie podejście jest wskazane na etapie wczesnoszkolnym, gdy dzieci nie mają jeszcze rozwiniętych umiejętności myślenia abstrakcyjnego. Jednakże przy prezentacji różnych form leksykalnych uczniowie są zachęceni do obserwacji i wyciągania wniosków – np. regularną liczbę mnogą rzeczowników w języku angielskim tworzymy przez dodanie końcówki *-s*. Uczniowie widzą angielskie wyrazy zapisane w liczbie mnogiej i ich zadaniem jest zastanowić się, w jaki sposób możemy wyrazić, że czegoś jest więcej niż 1. Ponadto uczniowie są zachęceni do porównywania

sposobu tworzenia liczby mnogiej czy innych struktur gramatycznych w obu systemach językowych: polskim i angielskim.

Kategorie gramatyczne wykorzystywane podczas realizacji treści programu:

rzeczownik

liczba pojedyncza i mnoga

forma dzierżawcza 's

zaimek

osobowy –w funkcji podmiotu i dopełnienia (I, you, he, she, it, we, they, me, you, him, her, it, us, them)

wskazujący (this, that)

przymiotnik

stopniowanie

pozycja w zdaniu

dzierżawczy (my, your, his, her, its, our, their)

liczebnik

liczebniki główne (1100)

porządkowe (1st – 31st)

przysłówek

okolicznik czasu, np.: now, today, tomorrow, yesterday, 100 years ago

okolicznik częstotliwości, np.: always, sometimes, never, every day

okolicznik sposobu, np.: quietly, loudly, happily, slowly, fast, well

okoliczniki stopnia, np.: very, too

przyimek

okolicznik miejsca, np.: opposite, next to, behind, on, under, in, at

okolicznik czasu, np.: at two o'clock, on Monday, in December, a long time ago

okolicznik sposobu, np.: by bus, by car, by bike, by plane, on foot

przedimek

nieokreślony: a, an

określony: the

spójnik, np.: and, but, because

czasownik, np.: to be, to have, to walk, to eat, to run, to live

czasowniki modalne, np.: can/can't, must/mustn't, should/shouldn't

czas teraźniejszy prosty – czynności bieżące

tryb rozkazujący – polecenia i zakazy: don't...

czas przeszły prosty wybranych czasowników, np.: to be, to have, to live

czas przyszły prosty wybranych czasowników, np.: to be, to make, to go.

6. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW PROGRAMU

6.1 Metody i techniki nauczania

Niniejszy program zakłada stosowanie typowych metod nauczania i technik pracy z dziećmi na etapie wczesnoszkolnym. Do realizacji treści nauczania zalecane są: metoda reagowania całym ciałem (ang. TPR), metoda komunikacyjna oraz audiolingwalna. Ze względu na fakt wykorzystania prezentacji multimedialnych, kluczową metodą jest również metoda audiowizualna. Współczesne technologie pozwalają na efektywne wykorzystanie nie tylko obrazu, dźwięku i słowa, ale umożliwiają również dodanie ruchu. Zastosowanie tablicy interaktywnej w procesie edukacyjnym pozwala na integrowanie wszystkich czterech elementów. Takie podejście doskonale sprawdza się zwłaszcza w edukacji najmłodszych uczniów. Podczas realizacji niniejszego programu stosowane są znane z edukacji językowej techniki nauczania sprawności językowych: słuchania, mówienia, czytania i pisanie, jak również techniki nauczania leksyki, wymowy i gramatyki. Program zakłada także wykorzystanie typowych procedur, stosowanych w edukacji wczesnoszkolnej. Wśród zalecanych sposobów pracy z dziećmi wymienić należy: naukę poprzez zabawę, wykorzystanie piosenek, rymowanek, tekstów narracyjnych, elementów dramy oraz wykonywanie zadań plastycznych.

Ponadto niniejszy program uwzględnia stosowanie metody projektu edukacyjnego. We współczesnej pedagogice metoda ta najczęściej charakteryzowana jest jako zadania, aktywności czy przedsięwzięcia, które są podejmowane, planowane, realizowane i oceniane samodzielnie przez uczniów w określonym przedziale czasowym (Klimowicz 2009, Lubomirska 2003). Toteż praca tą metodą stawia ucznia w centrum uwagi, co zgodne jest z założeniami programu, natomiast rola nauczyciela podczas wykonywania działań projektowych powinna ograniczać się do wyzwiania

uczniowskich inicjatyw, dyskretnego wspierania realizatorów projektu i monitorowania podejmowanych czynności. Istotą metody projektów jest uczenie się poprzez działanie, czyli integrowanie działalności intelektualnej z praktyczną. Ta cecha sprzyja realizacji założeń programu, obejmujących rozwijanie umiejętności intelektualnych u dzieci, zwłaszcza w praktycznych zadaniach. Jest to „uczenie się czynne, uczenie się poprzez badanie, jakiego wymaga proces rozwiązania problemu” (Lubomirska 2003: 7). Ponadto wielu badaczy podkreśla, iż w edukacji projekty często mają charakter interdyscyplinarny (Szpotowicz i Szulc-Kurpaska 2009, Szpotowicz 2011, 2014, Torończak 2011). To właśnie ta właściwość dominuje podczas realizacji projektów na lekcjach typu CLIL, promowanych przez niniejszy program. Zadania projektowe zostały tak opracowane, aby możliwa była integracja języka obcego z innymi obszarami edukacyjnymi. Dla przykładu w zadaniu projektowym „Tree and animal recognition” z modułu Forest, język angielski zintegrowany jest z edukacją przyrodniczą i plastyczną. Podczas wykonywania sugerowanych zadań projektowych, głównie język obcy powinien być używany do przekazu treści przedmiotowych. Jednakże, wykonanie wielu proponowanych zadań przez dzieci w tej grupie wiekowej, wymaga użycia języka polskiego na wszystkich etapach pracy projektowej. Wdrożenie metody projektu okazuje się więc wręcz idealnym rozwiązaniem w przypadku zintegrowanego nauczania przedmiotowo-językowego, będącego głównym filarem programu. Ze względu na specyfikę grupy wiekowej, której dotyczy niniejszy program, zadania projektowe zazwyczaj przyjmują formę mini-projektów, których realizacja możliwa jest podczas jednej lub kilku lekcji. Propozycje zadań projektowych opracowane zostały do każdego modułu w klasie drugiej i trzeciej. W wielu przypadkach, wykonanie pracy projektowej wymaga udziału rodziców lub opiekunów dziecka, poszukiwania wymaganych informacji w otaczającym środowisku lub przestrzeni internetowej.

6.2 Środki dydaktyczne

Środki dydaktyczne przyczyniają się do usprawnienia procesu nauczania – uczenia się. Cz. Kupisiewicz (2005:129) definiuje je jako „przedmioty materialne, które dostarczają uczniom określonych bodźców wzrokowych, słuchowych, dotykowych i innych, dzięki czemu usprawniają proces kształcenia, a przez to wpływają korzystnie na jego przebieg i efekty”. Zatem środki dydaktyczne poprzez pobudzenie zmysłów ucznia umożliwiają nauczycielowi realizację multisensorycznego podejścia do nauczania języka obcego, jak również nauczania treści z zakresu innych obszarów edukacyjnych.

Dydaktycy (Lelonek, Wróbel 1990) zwracają uwagę na liczne funkcje, jakie środki dydaktyczne pełnią w procesie nauczania–uczenia się. Do najważniejszych z nich można zaliczyć funkcję motywacyjną,

czyli wywołanie zaciekawienia, zainteresowania, chęci i gotowości do uczenia się. Ponadto pomoce dydaktyczne poprzez zbliżanie ucznia do rzeczywistości ułatwiają jej poznanie, pełniąc tym samym funkcję poznawczą. Funkcja kształcąca środków dydaktycznych przyczynia się do rozwoju zdolności poznawczych uczniów i wspomaga zarówno rozwiązywanie przez nich praktycznych i teoretycznych problemów, jak i stosowanie zdobytych wiadomości w praktycznym działaniu. Autorzy „Pracy nauczyciela i ucznia w klasach 1–3” (Lelonek, Wróbel 1990) podkreślają, że środki dydaktyczne kształtują odpowiednie postawy, opinie i poglądy, przez co odgrywają rolę wychowawczą. Natomiast, poprzez swoją funkcję kontrolną umożliwiają nauczycielom weryfikację wiadomości oraz ocenianie stopnia opanowania odpowiednich umiejętności.

Na etapie kształcenia zintegrowanego użycie środków dydaktycznych jest niezbędne ze względu na myślenie konkretno-obrazowe dzieci w tym wieku. W programie „Synergia początkowej nauki języka obcego z edukacją wczesnoszkolną oraz technologiami informacyjno-komunikacyjnymi” zwrócono uwagę na taki dobór pomocy naukowych, aby możliwe było ich wykorzystanie zarówno w nauczaniu treści z innych obszarów edukacyjnych w języku obcym, jak również podczas zajęć realizowanych w języku polskim. W wyselekcjonowanym zestawie pomocy naukowych zamieszczono takie materiały, jak klocki Cuisenaire’a, klocki Dienes’a, chusty animacyjne, piłki z nadrukiem edukacyjnym, maty podłogowe, magnetyczne liczniki, makatki przyrodnicze, ruchomy model Układu Słonecznego i wiele innych inspirujących środków. Poniżej podana została krótka charakterystyka wybranych pozycji z zestawu materiałów wykorzystywanych w ramach realizowanego projektu.

Klocki Cuisenaire’a, nazywane również kolorowymi liczbami lub liczbami w kolorach, używane są głównie w edukacji matematycznej do ćwiczeń arytmetycznych. Kolorowe liczby to konkretne przedmioty, którymi dzieci mogą manipulować w procesie uczenia się matematyki i języka angielskiego, przyswajając wiadomości i rozwijając umiejętności matematyczno-językowe. Wizualny charakter klocków ułatwia proces myślenia i rozumowania oraz pomaga w odkrywaniu wiedzy i interioryzacji reguł. Praca z kolorowymi klockami ułatwia koncentrację i skupienie uwagi. Z liczbami w kolorach łatwiej jest wykonywać działania matematyczne czy powtarzać słownictwo z określonych grup leksykalnych, a ćwiczenia są zazwyczaj krótkie i różnorodne. Ćwiczenia z klockami mają charakter zabawowy i oparte są na aktywności dzieci. Wprowadzając elementy „Metody Reagowania Całym Ciałem” (TPR – Total Physical Response, np. *Put the green rod on the floor, Give Peter the black rod*) pozwalamy dziecku na ruch, który jest niezbędny na tym etapie rozwoju. Ćwiczenia z klockami Cuisenaire’a uwzględniają angażowanie różnych zmysłów w procesie uczenia się, wielokrotne powtórzenia czy aktywność ruchową, które sprzyjają rozwojowi spostrzegawczości i percepcji wzrokowej również dzieci z trudnościami w nauce języka obcego, np. dyslektycznymi.

Inną pomocą umożliwiającą manipulowanie pomocami dydaktycznymi i jednocześnie rozwijanie logicznego myślenia u dzieci są klocki Dienes’a, czyli zestawy figur geometrycznych różniących się

czterema cechami: kształtem, kolorem, grubością oraz wielkością. Wymienione cechy różnicujące poszczególne elementy pozwalają na wykonywanie takich operacji matematycznych, jak: przeliczanie, porównywanie czy grupowanie. Te typowo matematyczne umiejętności z pewnością sprawdzą się w ćwiczeniach typu CLIL.

Kolejną „uniwersalną”, czyli możliwą do zastosowania w różnych sytuacjach dydaktycznych propozycją pomocy dydaktycznych są dmuchane piłki z nadrukiem o charakterze edukacyjnym, przedstawiającym, np. działania matematyczne, stany pogodowe, środki transportu czy artykuły żywnościowe. Ćwiczenia z wykorzystaniem miękkich, bezpiecznych piłek rozwijają umiejętności motoryczne, poznawcze oraz społeczne, gdyż organizowane są w formie grupowej.

Zespołowe zadania ruchowe możliwe są również z zastosowaniem tzw. chusty animacyjnej. Wielobarwne kawałki lekkiego materiału, zszyte w kształcie koła o różnej średnicy i obszyte taśmą z uchwyty do trzymania przez dzieci, świetnie sprawdzają się w zabawach ułatwiających integrację grupy, zabawach ćwiczących refleks i spostrzegawczość, zabawach opartych na zgadywaniu czy zabawach przy muzyce. Z taką pomocą nauka, zarówno w języku ojczystym, jak i obcym, przebiega w przyjaznej, relaksacyjnej atmosferze.

Podłogowe maty pozwalają na kinestetyczne utrwalanie wiadomości, rozwijając jednocześnie koordynację wzrokowo-ruchową. Przeskakując po kolorowych polach na macie, według zasad obowiązujących w dziecięcej grze w klasy lub przesuwając gigantyczne wskazówki zegara według wskazań pokazanych na dmuchanej kostce do gry, uczniowie szybko opanowują nietatwe umiejętności, takie jak np. określanie czasu czy nazywanie miesięcy w kolejności chronologicznej.

Warto nadmienić, że badacze zajmujący się analizą związków aktywności ruchowej z osiągnięciami szkolnymi dzieci podkreślają, iż ćwiczenia fizyczne wspomagają procesy poznawcze oraz przyczyniają się do wzrostu osiągnięć szkolnych (Jopkiewicz, Lelonek 2013).

6.3 Wspieranie twórczości i rozwoju poznawczego dzieci

Do osiągnięcia celów przyjętych w programie zalecane jest wykorzystanie technik rozwijających zdolności poznawcze dzieci. Poniżej zaprezentowane zostały przykładowe typy zadań z obudowy dydaktycznej programu, wzmacniające twórczy i poznawczy rozwój dziecka.

Typy zadań sugerowane w obudowie dydaktycznej rozwijające dzieci twórczo i poznawczo:

1. twórcze zadania plastyczne (np. rysowanie lustrzanych odbić, kończenie obrazka według wzoru),
2. zadania rozwijające spostrzegawczość oraz zapamiętywanie (np. wyszukiwanie przedmiotów/kształtów na obrazku, gry typu Memory, Bingo, kółko i krzyżyk),

3. zadania wymagające umiejętności grupowania obiektów w sposób logiczny (np. klasyfikowanie przedmiotów według wielkości, kształtu i formułowanie uogólnień typu: te obiekty są podobne, te są inne, to do tego pasuje),
4. zadania rozwijające wyobraźnię i twórczość własną (np. wykonywanie rysunków w udawanej scenerii, typu: „Narysuj bajkowy park, wykorzystując kolory tęczy”),
5. zadania rozwijające myślenie analityczne (czyli umiejętność wyciągania wniosków i argumentowania, np. „Który przedmiot nie pasuje do obrazka i dlaczego?”)
6. zadania ukazujące umiejętność łączenia przyczyny ze skutkiem i przewidywania, co może się wydarzyć (np. „Ułóż obrazki z historyjki w odpowiedniej kolejności, opisz wydarzenia przedstawione na obrazkach. Dlaczego ułożyłeś/aś je w takiej kolejności?”)
7. zadania oparte na łączeniu informacji w całość (synteza), np. układanie puzzli i określenie, co przedstawia układanka.

7. KONTROLA I OCENA OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW

Ocenianie jest integralną częścią procesu edukacyjnego. Informacja dotycząca postępów w nauce i osiągnięć ucznia istotna jest przede wszystkim dla samego dziecka, ale również jego rodziców czy opiekunów oraz nauczyciela. W zależności od pełnionej funkcji, ocena może przybierać różne formy. Do najczęściej stosowanych we wczesnej edukacji językowej zalicza się ocenę bieżącą (formatywną), która w literaturze anglojęzycznej określana jest jako *formative assessment* oraz ocenę okresową (sumatywną), występującą pod nazwą *summative assessment*. W obu przypadkach w ocenie uwzględnia się nie tylko zakres opanowania wiedzy, umiejętności językowych i komunikacyjnych, ale również postawy ucznia na lekcji językowej, jego zainteresowanie, zaangażowanie i aktywność. W literaturze podkreśla się, iż to właśnie budowanie pozytywnego nastawienia do języka obcego i jego nauki, a nie osiągnięte rezultaty powinno być priorytetem na tym etapie edukacyjnym (Szpotowicz, Szulc-Kurpaska 2009).

Specyfika programu „Synergia początkowej nauki języka obcego z edukacją wczesnoszkolną oraz technologiami informacyjno-komunikacyjnymi” wymaga nieco innego podejścia do oceniania. Ze względu na fakt, iż jednym z fundamentów programu jest zintegrowane nauczanie przedmiotu i języka, w ocenie postępów ucznia należy uwzględnić nie tylko elementy związane z nabywaniem umiejętności posługiwania się językiem obcym, ale również zakres zrozumienia i opanowania treści przedmiotowych przekazywanych w innym języku niż język rodzimy.

W ocenianiu ćwiczeń typu CLIL istotne jest uwzględnienie postępów ucznia zarówno na poziomie językowym, jak i treści przedmiotowych. Warto zastanowić się nad opracowaniem odrębnych narzędzi do oceny osiągnięć językowych i odrębnych do sprawdzenia zakresu opanowania treści z danego obszaru edukacyjnego. Z pewnością jedno narzędzie nie obejmie wszystkich elementów. Poniżej przedstawiona została propozycja oceny 3 obszarów: rozumienia, produkcji i interakcji, opracowana na podstawie sugestii zaproponowanych przez I. Calabrese i S. Rampone (2007). Rezultaty obserwacji rejestrowane są przez nauczyciela podczas wykonywania przez uczniów ćwiczeń typu CLIL.

Karta obserwacji ucznia - rozumienie, produkcja, interakcja

Data: Klasa:

Temat:

Opis ćwiczenia typu CLIL:

Uczeń	Rozumienie			Produkcja				Interakcja		
	Rozumie znaczenie zagadnienia omawianego w L2	Rozumie pytania nauczyciela zadawane w L2	Rozumie pytania nauczyciela zadawane w L1	Udziała odpowiedzi na proste pytania w L2	Udziała odpowiedzi na proste pytania w L1	Poprawnie stosuje kluczowe wyrazy w L2	Poprawnie stosuje kluczowe wyrazy w L1	Samodzielnie wykonuje zadanie	Wykonuje zadanie z pomocą kolegi	Wymaga pomocy nauczyciela
1.										
2.										
3.										
4.										
5.										

Po zrealizowaniu danego modułu warto sprawdzić zakres opanowania zarówno treści językowych, jak i przedmiotowych oraz umiejętności cyfrowych. Poniżej przedstawiona została przykładowa tabela dotycząca tematu z obszaru edukacji matematycznej „Figury geometryczne”. Wyniki obserwacji uczniów rejestrowane są podczas wykonywania zadań typu CLIL. Dodatkowo można wprowadzić symbole:

- ✓✓✓ - pełne opanowanie umiejętności
- ✓✓ - częściowe opanowanie umiejętności
- ✓ - umiejętność nie została opanowana

Karta obserwacji ucznia – umiejętności językowe, przedmiotowe i cyfrowe

Data: Klasa:

Temat:

Opis ćwiczenia typu CLIL:

	Umiejętności językowe				Umiejętności przedmiotowe				Umiejętności cyfrowe			
Uczeń	Rozumie i wykonuje polecenia nauczyciela zadane w j. angielskim	Potrafi nazwać figury geometryczne po angielsku	Zna angielskie przymiotniki określające cechy różniące figury geometryczne		Zna zasadę działania diagramu Venna	Potrafi grupować w zbioru figury według wybranej cechy	Potrafi wyjaśnić, dlaczego wybrane figury pasują do siebie		Potrafi przeciągać figury na tablicy interaktywnej	Potrafi grupować figury na tablicy	Potrafi zmienić kolor i grubość pętli zbioru na tablicy	
1.												
2.												
3.												
4.												
5.												

Uczniowie powinni być zachęceni do samodzielnej oceny własnych umiejętności. Po zrealizowaniu materiału z danego modułu warto poświęcić trochę czasu na uczniowską samoocenę. W tym celu na kartach pracy zamieszczone zostały symbole pięciu gwiazdek do pokolorowania przez uczniów, w zależności od oceny stopnia trudności danego ćwiczenia czy jego atrakcyjności dla dziecka.

Ponadto, dzieci powinny być skłaniane do refleksji przez nauczyciela zadającego im pytania (początkowo w języku ojczystym, a w klasie III w języku angielskim), np.: „Czego ciekawego

dowiedziałas/dowiedziałeś się podczas dzisiejszej lekcji?” „Co było trudne?” „Które ćwiczenie podobało Ci się najbardziej? Dlaczego?”

Wraz z wiekiem i wzrostem samoświadomości dzieci, można wprowadzać samoocenę w formie tzw. deskryptorów, odzwierciedlających zakładane umiejętności, np.:

Potrafię nazwać części rośliny po angielsku.

Wiem, które zwierzęta gromadzą zapasy na zimę.

Potrafię ułożyć obrazki i opowiedzieć, co się wydarzyło po kolei.

Wiem, co wspólnego mają ze sobą jabłko i pomarańcza.

8. ZAKŁADANE REZULTATY

Uczeń kończący klasę III powinien posiadać umiejętności przedmiotowe, językowe oraz z zakresu wykorzystania nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych. Poniżej przedstawione zostały przykłady zakładanych rezultatów w wymienionych obszarach.

Umiejętności przedmiotowe

Uczeń:

- rozumie sens zadawanych przez nauczyciela pytań,
- udziela prawidłowych, jedno- i wielowyrzowych odpowiedzi na pytania zadawane przez nauczyciela i innych uczniów,
- rozumie zasady przedstawiania informacji w formie graficznej – diagramy, wykresy itp.,
- nazywa kluczowe elementy ilustracji,
- układa ilustracje we właściwej kolejności, dostrzegając związki przyczynowo-skutkowe,
- pisze poprawnie, przestrzegając zasad kaligrafii,
- określa podobieństwa i różnice pomiędzy ilustracjami/obiektami/zjawiskami,
- przelicza elementy w zbiorze,
- grupuje przedmioty według podanego kryterium,
- porównuje liczebność elementów w zbiorach,
- dostrzega i kontynuuje regularne sekwencje,
- rozpoznaje i nazywa figury geometryczne,
- klasyfikuje figury według podanej cechy,
- wykonuje działania matematyczne do 100,
- rozumie znaczenie znaków działań: +, -, x, :, <, >, =,
- wymienia nazwy dni tygodnia oraz miesięcy w roku,

- dostrzega zmiany w przyrodzie, zachodzące w czterech porach roku,
- rozróżnia stany pogodowe,
- wypełnia kalendarz pogody,
- rozpoznaje czas na zegarze,
- waży przedmioty (warzywa, owoce),
- rozpoznaje instrumenty muzyczne,
- zna zasady zdrowego odżywiania,
- opisuje dolegliwości zdrowotne,
- zna różne materiały,
- podaje przepis na ulubioną potrawę,
- zna znaczenie segregacji odpadów,
- prawidłowo sortuje odpady,
- określa, jak zachowują się wybrane przedmioty wrzucone do wody – toną lub pływają na powierzchni,
- zna środki transportu,
- starannie wykonuje prace plastyczne,
- dba o utrzymanie porządku na swoim stoliku,
- współpracuje w parach i zespołach kilkusobowych,
- stara się prawidłowo i bezpiecznie wykonywać zadania wymagające aktywności fizycznej,
- zna zasady bezpiecznego zachowania w szkole, w domu, na placu zabaw, na ulicy, na wakacjach.

Umiejętności językowe:

Uczeń:

- wykonuje polecenia wydawane w języku angielskim,
- rozumie ogólny sens wypowiedzi nauczyciela,
- wyodrębnia szczegółowe informacje z usłyszonej wypowiedzi,
- określa kontekst sytuacyjny usłyszonej wypowiedzi,
- powtarza wyrazy i pełne zwroty,
- używa pojedynczych słów i podstawowych zwrotów do inicjowania komunikacji w klasie,
- reaguje na pytania i propozycje, używając pojedynczych słów i pełnych zwrotów,
- buduje kilkudzaniowe wypowiedzi na wybrane tematy, np. opisuje swoje zwierzę,
- ma świadomość odrębności zapisu i wymowy w języku angielskim,
- czyta prawidłowo na głos pojedyncze wyrazy, stosując zaobserwowane przez siebie zasady fonologiczne, np. uczeń zna wyraz „night” i na tej podstawie jest w stanie prawidłowo przeczytać wyraz „fight”, którego nie zna,

- czyta na głos zwroty znane mu z interakcji w klasie,
- czyta krótkie teksty, w których występują znane mu słowa,
- pisze po śladzie pojedyncze wyrazy,
- przepisuje z tablicy wyrazy i krótkie wyrażenia/zdania,
- pisze krótki tekst według podanego wzoru,
- podpisuje obrazki, wybierając właściwe wyrazy z podanych propozycji.

Umiejętności z zakresu wykorzystywania nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych:

Uczeń manualnie obsługuje tablicę interaktywną, a w szczególności:

- rysuje linie oraz proste figury geometryczne za pomocą pisaka,
- wybiera narzędzie do pisania z paska narzędziowego,
- zmienia parametry wybranego narzędzia, np. kolor pisaka, grubość i styl linii,
- zapisuje wyrazy za pomocą pisaka,
- usuwa zapisane wyrazy lub narysowane elementy za pomocą narzędzia gumka oraz narzędzia gąbka,
- przeciąga obiekty na tablicy,
- zmienia wielkość obiektu na tablicy,
- obraca obiekty na tablicy,
- klonuje obiekty na tablicy,
- grupuje i rozgrupowuje obiekty na tablicy,
- przemieszcza się między stronami prezentacji wyświetlanej na tablicy interaktywnej przy pomocy odpowiednich przycisków oraz sortownika stron.

9. OBUDOWA DYDAKTYCZNA PROGRAMU

W projekcie przyjęto zasadę „zgrania w czasie” realizacji lekcji CLIL. Oznacza to, że w pierwszej kolejności uczniowie poznają nowe treści, terminologię i nabywają umiejętności związane z danym obszarem edukacyjnym na lekcjach kształcenia zintegrowanego prowadzonych w języku polskim, a następnie ta sama tematyka, lecz w wersji podstawowej jest wprowadzana i tym samym utrwalana na lekcjach typu CLIL. Realizując materiał w języku angielskim należy pamiętać, aby nie powtarzać zadań z edukacji wczesnoszkolnej. Dzięki temu uczniowie mają możliwość zastosowania zdobytej wiedzy w innych ćwiczeniach. Możliwe jest również nieznaczne rozszerzenie tematu, na miarę możliwości intelektualnych dziecka w tym wieku. W przypadku nauczyciela kształcenia

zintegrowanego posiadającego kwalifikacje do nauczania języka angielskiego na tym etapie edukacyjnym takie działanie jest możliwe nawet w tym samym dniu. Natomiast nauczyciel języka obcego wprowadza materiał w tygodniu, w którym dany temat jest omawiany w edukacji wczesnoszkolnej. Ta czasowa koordynacja pozwala na utrwalenie asocjacji pojęciowych i językowych pomiędzy treściami wprowadzonymi w języku ojczystym i obcym (Kołodziejaska 2009).

Obudowa dydaktyczna zawiera następujące elementy:

- a. segregator z kartami pracy dla ucznia (dla klasy I zostały zaplanowane osobne karty pracy dla 6- i 7-latka),
- b. materiały do wykorzystania na tablicy interaktywnej,
- c. przewodniki dla nauczyciela.

Materiał dla każdej klasy podzielony jest na 30 tematycznych modułów. Każdy moduł zawiera:

1. Trzy karty pracy

- a. Pierwsza karta pracy w każdym module jest kolorowa i zafoliowana, aby dzieci mogły wielokrotnie pisać po niej suchościeralnym pisakiem, wykonując ćwiczenia zarówno podczas zadań wykonywanych w języku angielskim, jak i w języku polskim. Segregator zawierający 30 kolorowych, zafoliowanych kart przekazywany jest uczniom na początku roku szkolnego.
- b. Kolejne dwie karty pracy są czarno-białe. Te karty pracy nauczyciel rozdaje sukcesywnie uczniom w czasie trwania roku szkolnego. W segregatorze dla klas I karty te występują w dwóch wersjach – dla dziecka sześciolatniego i siedmioletniego. Nauczyciel sam decyduje, która wersja ćwiczenia będzie bardziej odpowiednia dla poszczególnych uczniów w danej klasie.

2. Materiał multimedialny do wykorzystania na tablicach interaktywnych

Nauczyciele otrzymują zasoby otwarte w dwóch wersjach oprogramowania: Powerpoint i Notebook (do klasy 1), aby mogli modyfikować zawartość modułów w zależności od swoich potrzeb. Tym samym chcemy ułatwić nauczycielom indywidualizację pracy z różnymi uczniami, jak również zachęcić do twórczego wykorzystywania narzędzi pakietu Microsoft i oprogramowania do tablicy interaktywnej Smart.

3. Notatki dla nauczyciela

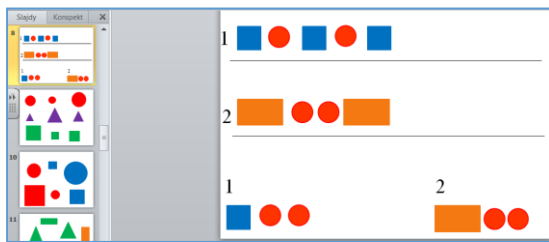
Z opracowanych materiałów mogą korzystać zarówno angliści, jak i nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej, toteż notatki opatrzone są symbolami flagi polskiej i brytyjskiej, aby każdy nauczyciel mógł odnaleźć przeznaczony dla siebie materiał.

Poniżej przedstawione zostały poszczególne elementy obudowy dydaktycznej.

PRZYKŁADOWE PREZENTACJE MULTIMEDIALNE (FRAGMENTY)

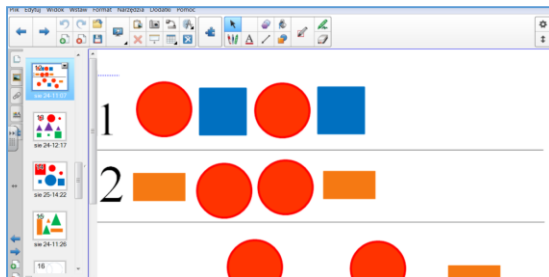
Moduł: Shapes

Oprogramowanie Powerpoint

Opracowanie: Monika Wiech

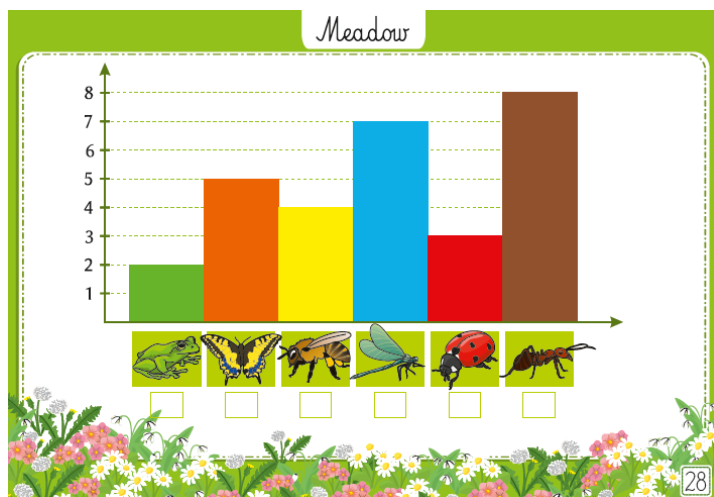
Oprogramowanie Notebook

Opracowanie: Monika Wiech

PRZYKŁADOWE STRONY ZAFOLIOWANE

Moduł: Meadow

Opracowanie: Izabela Jaros

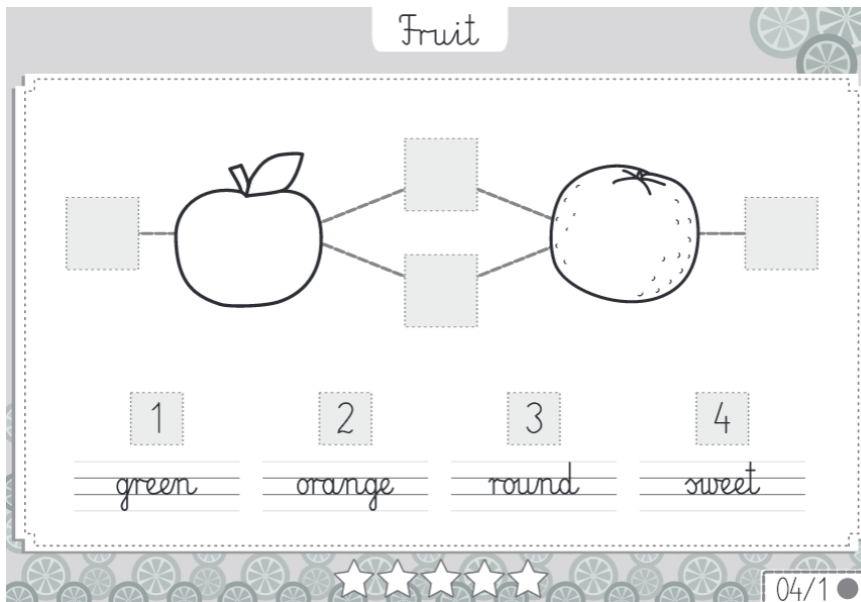
Moduł: Autumn

Opracowanie: Ewa Rumistrzewicz

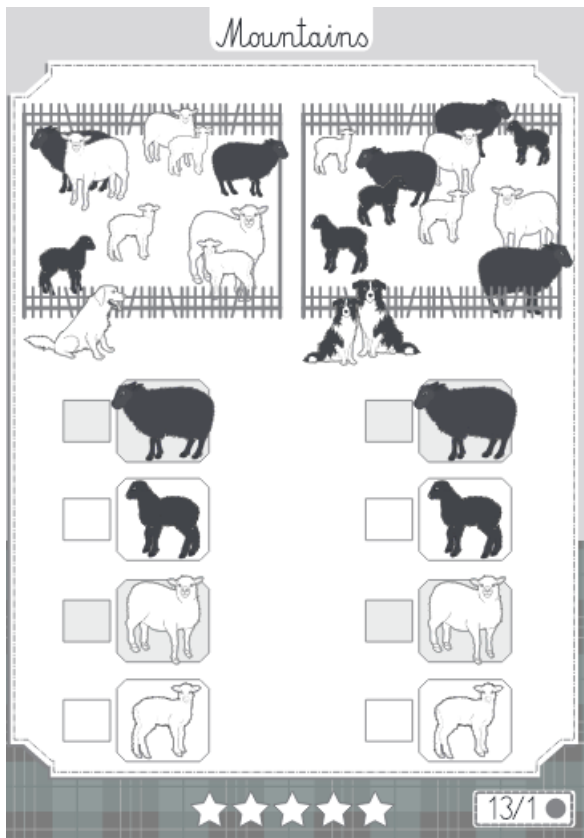
PRZYKŁADOWE ĆWICZENIA W WERSJI CZARNO-BIAŁEJ – DLA DZIECKA SZEŚCIOLETNIEGO

Moduł: Fruit

Opracowanie: Izabela Jaros

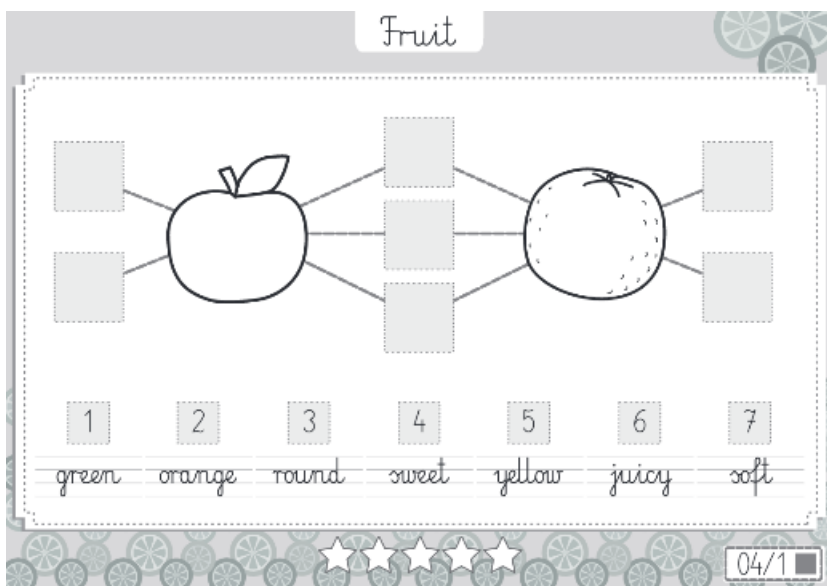
Moduł: Mountains

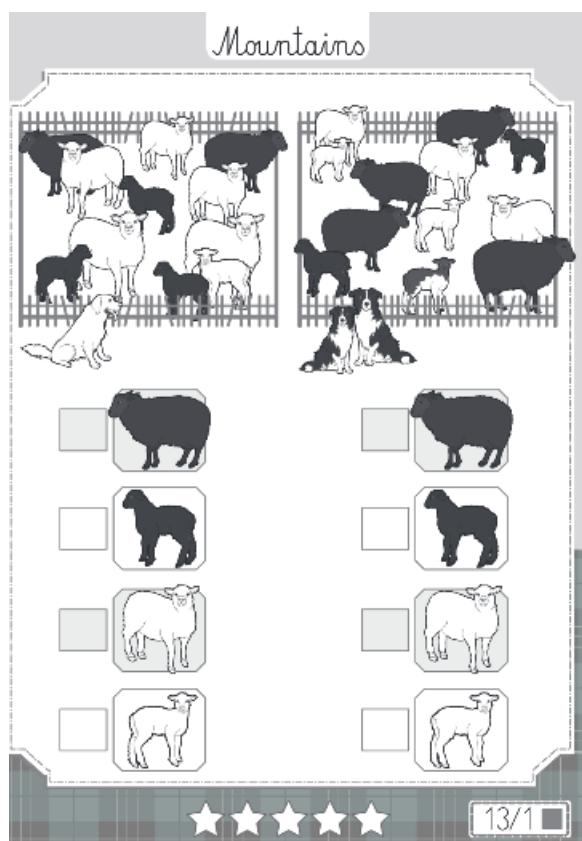
Opracowanie: Ewa Rumistrzewicz

PRZYKŁADOWE ĆWICZENIA W WERSJI CZARNO-BIAŁEJ – DLA DZIECKA SIEDMIOLETNIEGO

Moduł: Fruit

Opracowanie: Izabela Jaros

Opracowanie: Ewa Rumistrzewicz

PRZYKŁADOWE SUGESTIE DLA NAUCZYCIELA

KLASA I moduł 04: FRUIT

Cele lekcji:

- poznanie nazw wybranych owoców w języku angielskim,
- rozróżnianie liczby pojedynczej oraz mnogiej,
- określanie kształtu owoców (ed. matematyczna),
- zwrócenie uwagi na wartość odżywczą owoców w codziennej diecie dziecka (ed. zdrowotna).

Umiejętności TIK: przeciąganie elementów na tablicy interaktywnej

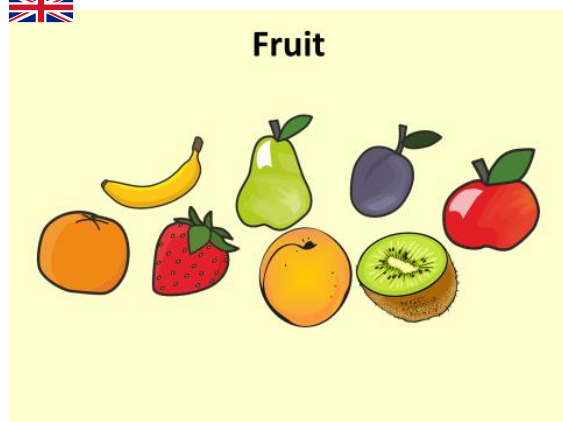
Kluczowe słownictwo: *an apple/apples, a pear/pears, an orange/oranges, a banana/bananas, a plum/plums, a strawberry/strawberries, a kiwi/kiwis, a peach/peaches, one, two, three, four, five, yellow, red, green, orange, purple, round, oval, long, juicy, soft, sweet, vitamins.*

Kluczowe struktury: liczba pojedyncza i mnoga rzeczowników: *an apple/ apples, a pear/pears,* kolejność przymiotników przed rzeczownikiem w j. ang.

Sprawności językowe: słuchanie i mówienie.

PREZENTACJA MULTIMEDIALNA

Slajd 2

Przedstawienie tematyki lekcji.

Slajdy 3-10

an apple/ apples

Vitamins: A, C, P, B1, B2, B3, B5, B6, B9, B12, E, D, K

Nauczyciel wprowadza kolejne nazwy owoców przedstawione na slajdach. Na lekcjach j. ang. słownictwo wprowadzane jest zgodnie z zasadami przyjętymi w nauczaniu dzieci j. ang. Przykładowe pytania nauczyciela:

Co to za owoc? Czy znacie nazwę owocu w języku angielskim?

Ile widzicie owoców?

Jak powiemy jedno jabłko (nazwa innego owocu) w j. ang.? A 2 jabłka? (nazwy innych owoców)

W jakim kształcie jest? (w j. ang.: *round, oval, long*)

W jakim kolorze jest/są?

Wskazując na określony owoc, nauczyciel j. ang. wymawia frazy, np: *a round, red apple; oval, purple plums*. Uczniowie powtarzają wybrane frazy chóralnie a następnie indywidualnie.

Czy owoc jest soczysty (ang. *juicy*), miękki (ang. *soft*), słodki (ang. *sweet*)?

Co to są witaminy? Po co są potrzebne dla naszego organizmu?

W jaki sposób podana jest informacja o tym, że owoc lub inny produkt zawiera witaminy?

Czy polskie słowo witaminy i angielskie *vitamins* brzmią podobnie?

Czy dużo witamin zawierają?

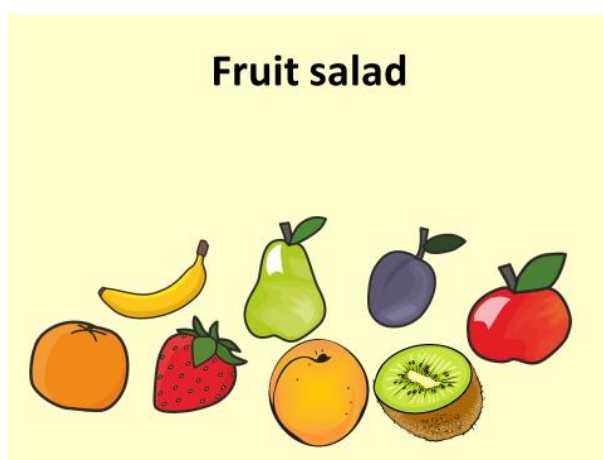
Jak często trzeba jeść owoce?

Slajdy 11-16

Ukryty owoc. Nauczyciel prosi uczniów, aby podchodzili pojedynczo do tablicy interaktywnej i wybrali jeden kafelek przez dotknięcie palcem lub pisakiem. Po odkryciu fragmentu grafiki uczeń próbuje odgadnąć jaki to jest owoc. Po odsłonięciu całego obrazka uczniowie wymawiają kolor i nazwę przedstawionego owocu. Nauczyciel decyduje, ile slajdów z ukrytymi owocami wykorzystać podczas lekcji.

Slajd 17

Ćwiczenie ruchowe – *Fruit salad* - Sałatka owocowa. Uczniowie stoją w kole w części sali przeznaczonej do zabaw ruchowych. Nauczyciel głośno wymawia nazwy owoców (wraz z kolorem, np. *yellow bananas, red strawberries*) a uczniowie chodzą w różnych kierunkach. Gdy nauczyciel powie: *fruit salad*, uczniowie szybko siadają na dywanie.

Odgadywanie - *Guessing game* - Jaki owoc

wybrać do owocowej sałatki?

Na slajdzie pokazane są owoce przygotowane do sałatki owocowej. Wybrany uczeń podaje tylko kolor a reszta klasy próbuje odgadnąć, o który owoc chodzi. Uczeń, który poprawnie odgadł nazwę owocu, o którym pomyślał kolega, podchodzi do tablicy i przeciąga obrazek na górę ekranu.

Praca plastyczna - Kreatywny owoc

Materiały: drucziki kreatywne.

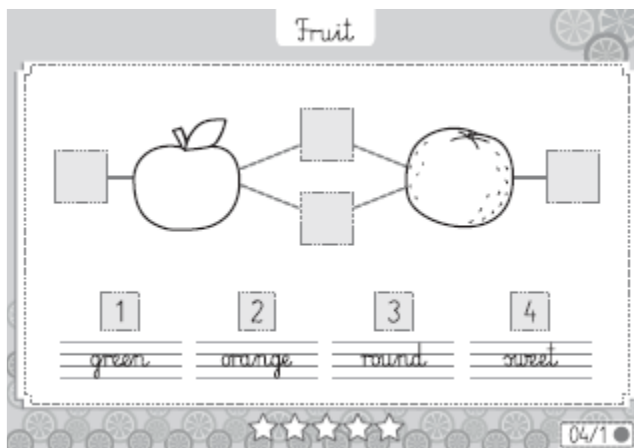
Uczniowie wybierają drucik kreatywny w kolorze ulubionego owocu. Następnie wyginają drucik tak, aby powstał kształt owocu. Podczas wykonywania tego zadania należy uważać na ostre końcówki druczika. W celu uniknięcia ukłucia warto zagiąć obie końcówki. Po wykonaniu pracy uczeń nazywa swój owoc i podaje jego kolor. Warto wykorzystać owoce z drucików kreatywnych w różnorodnych ćwiczeniach, np. wykonywać działania matematyczne.

SEGREGATOR 04 FRUIT strona zafoliowana

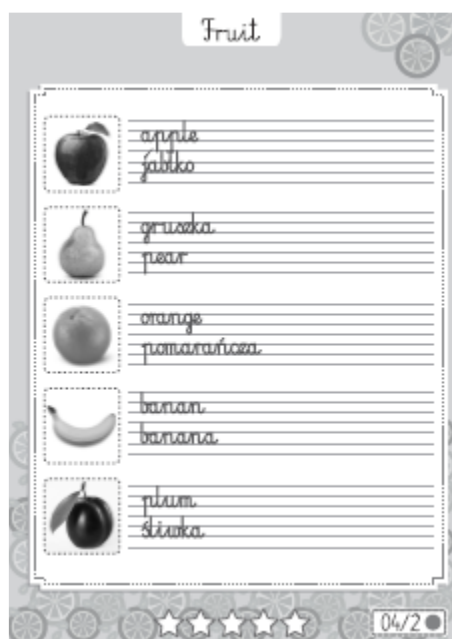
Nauczyciel j. ang. prosi uczniów o dopasowanie nazwy do grafiki przedstawiającej owoc. Uczniowie rysują linie ścieralnym pisakiem. Na etapie sprawdzania poprawności wykonania tego zadania uczeń wskazuje pasującą parę oraz wymawia nazwę owocu wraz z nazwą koloru.

SEGREGATOR 04 FRUIT karta pracy 04/1

W tym ćwiczeniu należy przyporządkować wymienione właściwości do poszczególnych owoców, zapisując cyfrę w odpowiednim kwadracie. Nauczyciel odczytuje kolejno przymiotniki i pyta uczniów do którego owocu pasuje ten wyraz i gdzie należy wpisać cyfrę. W wersji dla dzieci 6-letnich są 4 przymiotniki a w wersji dla 7-latków 7.

SEGREGATOR o4 FRUIT karta pracy o4/2

W tym ćwiczeniu nauczyciel odczytuje nazwy owoców w języku polskim a następnie uczniowie wypowiadają ich angielskie odpowiedniki. Nauczyciel prosi uczniów o odszukanie podobieństw pomiędzy polskimi i angielskimi wyrazami.

Inne propozycje:

Nauczyciel prosi uczniów, aby otoczyli pętlą w niebieskim kolorze nazwy owoców w języku polskim a czerwoną w języku angielskim.

Nauczyciel prosi uczniów o wskazanie ulubionego owocu, wybranie wyrazu w j. ang. i pisanie tego wyrazu palcem po śladzie. Dzieci 6-letnie mogą wybrać 1 wyraz a 7-letnie 2 lub 3 wyrazy.

PRZYKŁADOWY SCENARIUSZ LEKCJI

KLASA I

Czas: 45 minut

Prowadzący: nauczyciel języka angielskiego

Zaproponowane ćwiczenia mogą być również wykonane podczas krótkich, codziennych sesji językowych przez nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej, posiadającego kwalifikacje do nauczania języka angielskiego. Wówczas nauczyciel dokonuje wyboru jednego lub dwóch ćwiczeń do realizacji podczas jednej sesji.

Materiały: prezentacja multimedialna opracowana w programie PPT, zafoliowana karta pracy, z czarno-białe karty pracy, małe kartoniki z sylwetkami różnych dinozaurów (do wycięcia tylko dla 7-latków), drewniane patyczki do szaszłyków lub lodów, nożyczki, klej magiczny.

Temat: Dinosaurs

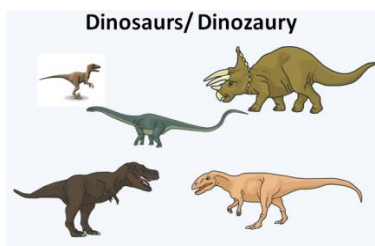
Cele lekcji:

- prezentacja i utrwalenie nazw dinozaurów (Diplodocus, T.Rex, Triceratops, Velociraptors, Allosaurus, Stegosaurus),
- klasyfikowanie dinozaurów na zwierzęta roślinożerne (plant - eater) i mięsożerne (meat - eater),
- zastosowanie formy dzierżawczej 's w opisie wyglądu zewnętrznego ,
- powtórzenie nazw części ciała (head, teeth, neck, body, legs, tail, horns), przymiotników (big, small, sharp, flat), czasowników (have got, walk, run, climb, eat),
- rozwijanie sprawności słuchania, mówienia i czytania,
- rozwijanie umiejętności manualnych: rysowanie, wycinanie, klejenie.

Rozgrzewka językowa

Powtórzenie nazw części ciała w grze językowej „Simon says”. Uczniowie stoją w kole w rekreacyjnej części sali. Nauczyciel podaje polecenia, np.: *Simon says point to your head. Simon says show your teeth. Point to your neck. Simon says hop on your right leg.* Uczniowie powinni wykonać polecenie nauczyciela tylko wtedy, gdy poprzedzone zostało frazą *Simon says*.

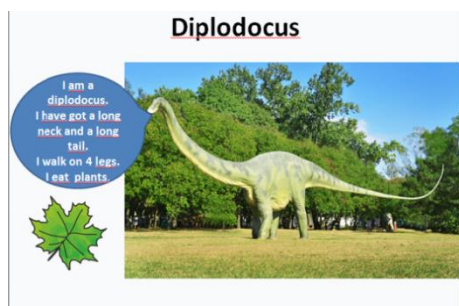
Wprowadzenie tematu lekcji

Na tablicy interaktywnej nauczyciel prezentuje slajd przedstawiający rysunki różnych dinozaurów i zadaje pytania uczniom: *What can you see? Are the words "dinosaurs" and „dinozaury” similar (zapis/wymowa)? Do you know any names of the dinosaurs? What else do you know about dinosaurs? When did they live? What did they eat? How did they move?* Nauczyciel zadaje pytania w języku angielskim, a następnie w języku polskim – uczniowie udzielają odpowiedzi w języku polskim. Warto w ten sposób sprawdzić, co uczniowie wiedzą na temat dinozaurów (najczęściej wiedzą dużo, gdyż jest to lubiany przez dzieci temat. Na tym etapie warto ponownie powtórzyć nazwy części ciała: head,

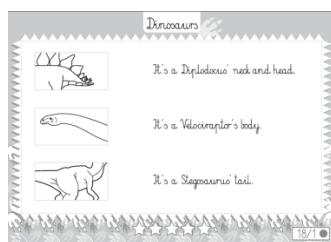
teeth, neck, body, legs, tail, horns, wskazując na odpowiednie elementy pokazanych na slajdzie dinozaurów.

Prezentacja

Nauczyciel prezentuje slajd przedstawiający jednego dinozaura, podaje jego nazwę, np. *It's a Diplodocus*. Następnie zachęca uczniów do odgadnięcia, co „mówi” dinozaur, czyli jakie informacje podane są w „chmurce”: *What can a dinosaur say?* Uczniowie podają własne propozycje, a następnie nauczyciel odczytuje „wypowiedziany” przez dinozaura tekst, wskazując jednocześnie na poszczególne elementy budowy jego ciała, np. *I have a long neck and a long tail. I have flat teeth. I walk on four legs* lub wskazując na zamieszczony na slajdzie rysunek: liście w przypadku zwierząt roślinożernych, a jaszczurki, gdy opis dotyczy zwierząt mięsożernych, np. *I eat plants/meat*. Ta sama procedura powtórzona jest z każdym kolejnym slajdem, przedstawiającym innego dinozaura, czyli w sumie 6 razy. W przypadku klasy uczniów 6-letnich można wykorzystać tylko 4 slajdy, ale te, które prezentują dinozaury z ćwiczeń z segregatora.

Ćwiczenie z segregatora ucznia

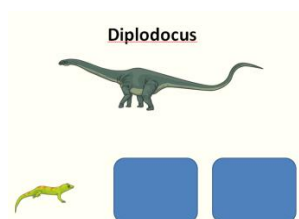
Uczniowie otrzymują ćwiczenie nr 18/1 z segregatora. Wspólnie z nauczycielem odczytują kolejne zdania. Zadaniem uczniów jest dopasowanie obrazka do zdania za pomocą linii. W wersji dla uczniów 6-letnich są 3 zdania, natomiast w wersji dla uczniów 7-letnich jest 5 zdań.

Ćwiczenie ruchowe oparte na metodzie TPR

Uczniowie stoją przy swoich ławkach. Nauczyciel podaje polecenie: *If a dinosaur is (was) a plant-eater, put your hands up. If it is (was) a meat-eater, touch the floor.*

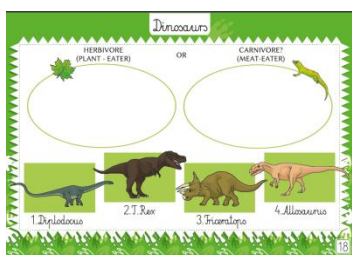
Nauczyciel kolejno wypowiada nazwy dinozaurów, np. diplodocus, T-Rex, velociraptor, stegosaurus, T-Rex, diplodocus, a zadaniem uczniów jest wykonanie odpowiedniego ruchu – podnieść ręce lub dotknąć podłogę.

Ćwiczenie interaktywne

Na tablicy widoczny jest slajd przedstawiający wybranego dinozaura oraz 3 kafelki, pod którymi ukryte są obrazki: liść, jaszczurka i inny element, np. słodycze. Nauczyciel prosi ucznia o podejście do tablicy, podanie nazwy dinozaura i określenie jego pożywienia. Następnie uczeń wybiera jeden kafelek, delikatnie dotyka go palcem, po czym kafelek znika, a na jego miejscu pokazuje się obrazek. Uczeń ponownie nazywa przedstawiony element i określa, czy to jest właściwe pożywienie dla tego dinozaura. W ten sam sposób odkrywa pozostałe 2 obrazki i nazywa przedstawione elementy. Ta sama procedura powtórzona jest w przypadku 3 kolejnych slajdów, przedstawiających inne dinozaury.

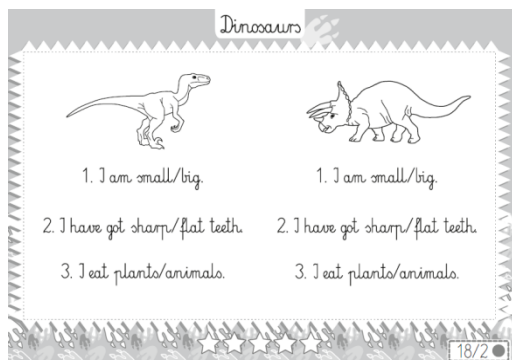
Ćwiczenie na zafoliowanej karcie pracy z segregatora ucznia

Nauczyciel prosi o odczytanie nazw ponumerowanych dinozaurów. Następnie pyta uczniów, dlaczego na jednej pętli zamieszczony jest liść, a na drugiej jaszczurka. Uczniowie podają wyjaśnienia dla obu zbiorów. Nauczyciel wykonuje z całą klasą jeden przykład, a pozostałe wykonywane są przez uczniów indywidualnie. Zadaniem uczniów jest wpisanie za pomocą suchościeralnego pisaka odpowiednich cyfr do odpowiednich pętli. W tym ćwiczeniu uczniowie dokonują klasyfikacji

dinozaurów na roślinożerne i mięsożerne. W celu sprawdzenia poprawności wykonania zadania wybrani uczniowie odczytują liczby ze zbioru *plant-eater* i zbioru *meat-eater*.

Ćwiczenie z segregatora ucznia

Uczniowie wykonują ćwiczenie 18/2 z segregatora. W tym zadaniu porównane są 2 dinozaury: Velociraptor i Triceratops. Pod rysunkiem dinozaura zamieszczone są zdania. W wersji dla dzieci 6-letnich są 3 zdania, a dla 7-letnich – 5 zdań. Zadanie należy rozpocząć od Velociraptora. Nauczyciel podaje polecenie: *Point to a Velociraptor*. W tym samym czasie na tablicy powinien być wyświetlony slajd z opisem tego samego dinozaura. Nauczyciel odczytuje kolejno zdania z ćwiczenia i zachęca uczniów do wyboru właściwego wyrazu. Zadaniem dzieci jest otoczenie pętlą poprawnego wyrazu w każdym zdaniu i głośne jego wymówienie (chóralne i indywidualne). Ta sama procedura powtórzona jest w przypadku drugiego dinozaura z ćwiczenia.

Praca plastyczna

Uczniowie wykonują papierowe pacynki z wizerunkami dinozaurów. Nauczyciel pokazuje całej klasie przygotowaną przez siebie pacynkę, mówi *This is a puppet I made* i demonstruje kolejne etapy jej wykonania, podając instrukcje w języku angielskim, np.: *First colour your dinosaur. Then glue a stick to the card like this*. W przypadku starszych dzieci należy dodać polecenie wycięcia sylwetki dinozaura, czyli *Cut out the dinosaur* przed przyklejeniem patyczka.

Nauczyciel rozdaje uczniom kartoniki z sylwetkami różnych dinozaurów. Uczniowie kolorują obrazki. 6-latki nie wycinają sylwetki dinozaura, a jedynie dokleją patyczek do lodów lub szaszłyków do strony bez rysunku. 7-latki mogą wyciąć sylwetki dinozaurów, a następnie dokleić patyczek.

Uczniowie wykorzystują pacynki do dialogów w parach, np.:

A: *Hello, I'm a diplodocus. I eat plants.*

B: *Hello, I'm a T. Rex. I eat meat.*

Zadanie domowe

Uczniowie mają za zadanie wspólnie z rodzicami odwiedzić stronę internetową Parku dinozaurów w Bałtowie www.juraparkbaltow.pl i dowiedzieć się, ile jest modeli dinozaurów i czy są naturalnej wielkości. Każde dziecko otrzymuje od nauczyciela karteczkę z adresem strony parku.

Strony internetowe

<http://www.bbc.co.uk/nature/life/Dinosaur>

<http://www.enchantedlearning.com/subjects/dinosaurs/dinos/>

BIBLIOGRAFIA I ŹRÓDŁA

- Baidak N., Garcia Mingues M.L., Oberheidt S. 2007. *Zintegrowane kształcenie przedmiotowo-językowe w szkołach w Europie*. Warszawa: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji.
- Barret B., Sharma P., Jones F. 2011. *400 Ideas for Interactive Whiteboards*. Oxford: Macmillan Publishers Limited.
- Bentley K. 2009. *Primary Curriculum Box*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bloom B. S. 1956. *Taxonomy of Educational Objectives*. New York: Longman.
- Brewster J., Ellis, G., Girard, D. 2010. *The Primary English Teacher's Guide*. Suffolk: Penguin Books.
- Calabrese I., Rampone S. 2007. *Cross - Curricular Resources*. Oxford: Oxford University Press.
- CLIL w polskich szkołach. Od teorii do praktyki*. „Języki Obce w Szkole” nr specjalny 6/2010. Warszawa: ORE.
- Cogill J. 2003. *The use of interactive whiteboards in the primary school: effects on pedagogy*. W: ICT Research Bursaries. London: DfES.
- Cotton T. 2010. *Understanding and Teaching Primary Mathematics*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Coyle D., Hood P., Marsh D. 2010. *CLIL Content and Language Integrated Learning*. Cambridge: CUP.
- Dawes L., Dore B., Loxley P., Nicholls L. 2010. *Teaching Primary Science*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*. Council of Europe. CODN. Warszawa 2003.
- Europejskie Portfolio Językowe dla dzieci od 6 do 10 lat*. 2006. Warszawa: CODN.
- EURYDICE (2006). *Content and Language Integrated Learning (CLIL) at School in Europe*. Strasbourg: European Commission.
- EURYDICE (2012). *Key Data on Teaching Languages at School in Europe*. Strasbourg: European Commission.
- Gage G. 2005. *How to use an interactive whiteboard really effectively in your primary classroom*. London: David Fulton Publishers.
- Gardner H. 2002. *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce* (tłum. Jankowski A.). Poznań: Media Rodzina.
- Gardner H, Davis K. 2013. *The App Generation*. New Haven: Yale University Press.
- Harris Helm J., Katz L. G. 2003. *Mali badacze – metoda projektu w edukacji elementarnej*. Warszawa: Wydawnictwo CODN.
- Iluk J. 2006. *Jak uczyć małe dzieci języków obcych?* Częstochowa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Lingwistycznej.

- Ioannou-Georgiou S., Pavlou, P. 2003. *Assessing Young Learners*. Oxford: Oxford University Press.
- Jaros I., Koziej S., Kupczewski K., Parlak M. (red.) 2013. *Kompetentny nauczyciel wczesnej edukacji inwestycją w lepszą przyszłość*. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego
- Jaros I. 2006. *Język angielski z klockami Cuisenaire'a*. Kielce: Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP.
- Jaros I. *Gry i zabawy językowe z wykorzystaniem tablicy multimedialnej*, w: „Języki obce w szkole” 2012, nr 4, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa, s. 143-146.
- Jaros I. *Nowoczesne technologie w nauczaniu języka obcego na pierwszym etapie edukacji*, w: Nauczyciel przyszłości. Poprawa jakości kształcenia, red. A. Frymus, M. Nowotnik-Kozicka, Wyższa Szkoła Nauk Społecznych i Technicznych, Radom 2012, s. 347-365.
- Jaros I. *Technologie cyfrowe we wczesnej edukacji językowej*, w: „Języki Obce w Szkole” 2014, nr 1, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa, s. 57-60.
- Karczewska J., Kwaśniewska M. (red.) 2009. *Dziecko sześćoletnie w szkole*. Kielce: Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP.
- Kompetencje kluczowe w uczeniu się przez całe życie – europejskie ramy odniesienia*
http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/ll-learning/keycomp_pl.pdf
[pobrano26.08.2011].
- Komorowska H. (red.) 2009. *Skuteczna nauka języka obcego*. Warszawa: CODN.
- Komorowska H. 2002. *Metodyka nauczania języków obcych*. Warszawa: Fraszka Edukacyjna.
- Komorowska H. (red.). 2007. *Nauczanie języków obcych – Polska a Europa*. Warszawa: Wydawnictwo Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej „Academica”.
- Kupisiewicz Cz. 2005. *Podstawy dydaktyki*. Warszawa: WSiP.
- Lauder N. 2006. *Projects Across the Curriculum*. London: Scholastic.
- Lelonek M., Wróbel T. (red.) 1990. *Praca nauczyciela i ucznia w klasach 1 – 3*. Warszawa: WSiP.
- Przetacznik-Gierowska M., Makiełło-Jarża G. 1985. *Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego*. Warszawa: WSiP.
- Martin D. 2009. *Activities for Interactive Whiteboard*. London: Helbling Languages.
- Mehisto P., Marsh D., Frigols M.J. 2008. *Uncovering CLIL. Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education*. Oxford: Macmillan Publishers Limited.
- Nauczanie wczesnoszkolne*. „Języki Obce w Szkole” nr specjalny 6/2000. Warszawa: CODN.
- Pamuła M. 2003. *Metodyka nauczania języków obcych w kształceniu zintegrowanym*. Warszawa: Fraszka Edukacyjna.
- Pamuła M., Sikora-Banasik D. 2008. *Inteligencje wielorakie na zajęciach języka angielskiego, czyli jak skutecznie i ciekawie uczyć dzieci w młodszym wieku szkolnym*. Warszawa: CODN.

- Prensky M. 2001. *Digital Natives, Digital Immigrants*, dostępny w: <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf> [pobrano 21.10. 2009].
- Prensky M. 2013. *Our Brains Extended*, dostępny w: <http://www.ascd.org/publications/educational-leadership/mar13/vol70/numo6/Our-Brains-Extended.aspx> [pobrano 06.05. 2013].
- Read C. 2007. *500 Activities for the Primary Classroom*. Oxford: Macmillan Publishers Limited.
- Rose C. 2013. *Sukces z Multitablicą*, dostępny w: <http://raporty.alipolska.pl/> [pobrano 03.02.2014].
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, załącznik nr 2 /Dz. U. Poz. 803/, dostępny w: <http://dokumenty.rcl.gov.pl/D2014000080301.pdf> [pobrano 10.11.2014].
- Sieńczewska M. (red.). 2014. *Razem poprzez zmiany w kształceniu praktycznym przyszłych nauczycieli*. Warszawa: Warszawska Firma Wydawnicza s.c.
- Sikora-Banasik D. (red.). 2009. *Wczesnoszkolne nauczanie języków obcych*. Warszawa: CODN.
- Sprawozdanie z realizacji Rządowego programu rozwijania kompetencji uczniów i nauczycieli w zakresie stosowania technologii informacyjno –komunikacyjnych „Cyfrowa szkoła”, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, Warszawa 2014, dostępny w: http://www.ikp.org.pl/dopobrania/Cyfrowa_Szkola_sprawozdanie_z_realizacji_programu.pdf [pobrano 16.10.2014].
- Strasser T. 2012. *Mind The App. Inspiring internet tools and activities to engage your students*. London: Helbling Languages.
- Szpotowicz M. (red.). 2011. *Europejski wymiar edukacji – program Comenius w Polsce*. Warszawa: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji.
- Szpotowicz M., Szulc-Kurpaska M. 2009. *Teaching English to Young Learners*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szpotowicz M, Szulc-Kurpaska M. 2009. *Język angielski w kształceniu zintegrowanym. Program nauczania języka angielskiego do edukacji wczesnoszkolnej*. Oxford: Oxford University Press.
- Tapscott D. 1998. *Growing Up Digital. The Rise of the Net Generation*. New York: McGraw-Hill.